Переклад Леоніда Гребінки

ДІЙОВІ ОСОБИ

Клавдій, король Данії.
Гамлет, син покійного й племінник нинішнього короля.
Полоній, головний королівський радник.
Горацio, друг Гамлета.
Лаерт, син Полонія.
Вольтіманд, Корнелій, Розенкранц, Гільденстерн, Озрік, Дворянин — придворні.
Священик.
Марцелл, Бернардо — офіцери.
Франціско, солдат.
Рейнальдо, слуга Полонія.
Актори.
Два гробокопи.
Фортінбрас, принц норвезький.
Норвезький капітан.
Англійські посли.
Гертруда, королева Данії, мати Гамлета.
Офелія, донька Полонія.
Привид Гамлетового батька.
Вельможі, дами, офіцери, солдати, матроси, гінці, почет.

Місце дії — Ельсінор.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Ельсінор. Майданчик перед замком.
Франціско на варті. Входить Бернардо.
Бернардо
Стій! Хто там?
Франціско

Ні, перше ти назватися повинен.
Бернардо
Нехай живе король!
Франціско
Бернардо?
Бернардо
Він.
Франціско
Прийшли ви без запізнення сьогодні.
Бернардо
Дванадцять б'є. Іди, Франціско, спати.
Франціско
За зміну щира дяка; холод лютий,
Та й моторошно якось.
Бернардо
Спокійне все?
Франціско
І миша не пробігла.
Бернардо
Ну що ж, добраніч.
Спіткаєш там Горацію й Марцелла,
Скажи їм, хай не баряться на варту.
Франціско
Здається, чути їх. Гей, стій! Хто там?
Входять Горацію й Марцелл.
Горацію
Держави друзі.
Марцелл
И слуги короля.
Франціско
Добраніч вам.
Марцелл
Бувай, солдате чесний.
А хто вартує?
Франціско

На посту Бернардо.
Добраніч вам.
(Виходить)
[7]
Марцелл
Бернардо, гов!
Бернардо
Скажи,
Горацію з тобою?
Горацію
Наче так.
Бернардо
Вітаю вас, Горацію й Марцелле.
Марцелл
Ну що, була поява й цеї ночі?
Бернардо
Я ще не бачив.
Марцелл
Горацію вважає — то химера,
І він, мовляв, нізащо не повірить
У те страшне, що бачили ми двічі.
Я тим-то й ублагав його прийти
Вночі повартувати разом з нами,
Щоб, як привиддя з'явиться, він навіч
Переконавсь і мовив би до нього.
Горацію
Пусте, пусте, не вийде.
Бернардо
Сядь, і ми
Знов штурмувати будемо твій слух,
Стійкий, як мур, до оповідей наших
Про диво, нами бачене.
Горацію
Що ж, сядьмо.
Послухаймо, що розповість Бернардо.

Бернардо
Минулу ніч, коли ген та,
На захід від Полярної, зоря,
Дозором обійшовши небосхил,
Дійшла туди, де сяє, я й Марцелл.
Годину щойно вдарило...
Входить Привид.
Марцелл
Тихіше! Бачите, явився знову.
Бернардо
Поставою — мов наш король-небіжчик.
Марцелл
Горацію, ти книжник: мов до нього.
Бернардо
Хіба не схожий він на короля?
Горацію
Авжеж; аж моторошно з дива й ляку.
Бернардо
Чекає слів.
Марцелл
Горацію, питай.
Горацію
Хто ти, що опівнічної доби
Прибрав собі цей войовничий образ,
[8]
Яким покійний Данії король
Вражав колись? В ім'я небес, кажи!
Марцелл
Образився.
Бернардо
Відходить пріч.
Горацію
Стій, стій!
Стій і кажи! В ім'я небес, кажи!
Привид виходить.

Марцелл
Пішов; не відповість.
Бернардо
Ну що, Горацію, ти зблід, дрижиш?
І це лише, по-твоєму, химера?
Як мислиш ти?
Горацію
Як перед богом, я не йняв би віри,
Коли б не свідчення, правдиве й певне,
Моїх очей.
Марцелл
На короля не схожий?
Горацію
Як сам на себе ти.
В такому панцері він був тоді,
Коли здолав пихатого Норвежця;
Так супився, коли у гніві скинув
Отих поляків із саней на лід.
Це диво дивне.
Марцелл
Вже втретє, саме в цю годину мертвих,
Ступою воїна він тут проходить.
Горацію
Не знаю, далебі, як пояснити,
Та тільки це знамення, що віщує
Всій Данії напасті несказанні.
Марцелл
Тож сядьмо, й той, хто знає, хай розкаже:
Нащо така сувора й пильна варта
Виснажує щоночі всіх підданців,
Для чого з міді ллють щодня гармати
Й завозять в край знаряддя до війни;
Чом корабельників женуть силком
На труд важкий, який не зна неділь;
До чого йде, навіщо в цій гарячці

З'єднались на роботі ніч і день?
Хто це мені з'ясує?
Горацio
Я. Принаймні
Так кажуть: Гамлет, наш король покійний,
Чия подоба щойно нам являлась,
[9]
Від короля норвежців Фортінбраса,
Що мордувавсь від заздрої пихи,
Дістав був виклик; наш хоробрий Гамлет
(Таким вважав його ввесь світ, нам знаний)
Вбив Фортінбраса в герці. А з угоди,
Печатьми скріпленої, переможцю
Убитий віддавав з життям укупі
Всі землі, завойовані в походах.
І наш король супроти закладавсь
Належним шматом володінь, які
Пристали б до дідизни Фортінбраса,
У разі б він подужав. Тож законно
Дістались Гамлету норвезькі землі,
Як знано й вам. Та Фортінбрас-молодший,
В незрілому завзятті запальний,
Понабирав в околицях норвезьких
Шибайголів, безстрашних гольтіпак,
За хліб і харч на всяке діло вдатних,
Де пахне здобиччю. Тут видно намір
(Принаймні так вважає уряд наш)
Оружною рукою, силоміць
Собі вернути згадані краї,
Що втратив батько. Ось у чім причина,
Гадаю я, всіх заходів воєнних,
Та й наших вартувань,— і джерело
Тривог та метушні у нас в державі.
Бернардо
Воно й по-моєму виходить так.

Либонь, якраз на те мара зловісна
Явилась у подобі короля,
Що був і є призвідцею тих війн.
Горацію
Дрібниця, що затьмарює нам розум.
В щасливі й славні дні розвою Риму,
Коли загинуть мав могутній Юлій,
Могили розкривались, і мерці
Ходили квилячи вздовж римських вулиць;
Хвостаті зорі, і криваві роси, й на сонці плями, а світило вод,
Шановане в Нептуновому царстві,
На тьму хворіло, мов під суд страшний.
Якраз такі тяжких подій предтечі,
Гінці, що нашу долю провіщають,
Знамення злигодням лихим прийдешнім
З'явилися від неба та землі
На пострах Данії й всього народу.
[10]
З'являється Привид.
Ба, цитьте! Гляньте, знову йде! Хай згубить
Мене, та я дорогу перейду.
(Розводить руки)
Як маєш ти, маро, дар мови, звуку,
Озвись до мене!
Як треба добру річ яку зробити,
Тобі в полегкість, а мені в спасіння,
Озвись до мене!
Якщо тобі відома доля краю,
Яку іще не пізно відвернути,
То озовися!
Або як ти ще за життя сховав
У землю скарб нагарбаний, за віщо
Ви, духи, кажуть, бродите по смерті.
Піє півень.
То говори! Спини його, Марцелле!

Марцелл
Метнути протазаном?
Горацio
Так, якщо
Не спиниться.
Бернардо
Та ось він.
Горацio
Ось він, тут!
Привид виходить.
Марцелл
Пішов.
Ми прогнівили видиво величне
Уявною погрозою насильства;
Бо, мов повітря, привид невразливий,
Погрози наші — то йому зневага.
Бернардо
Якби не півень — може б, і озвався.
Горацio
А як здригнувся, мовби винуватий,
На віщий поклик! Я чував не раз,
Що співом голосистим і дзвінким
Пробуджує щоранку бога сонця
Сурмач досвітній. Ледь його почувши,
В повітрі чи в землі, в огні чи в морі,
Завсіди мандрівна душа спішить
В свої пороги. А що правда це —
Самі ми впевнились допіру.
Марцелл
Наш привид щез, лише запіяв півень.
І, кажуть, справді перед тими днями,
[11]
Коли справляється різдво Христове,
Співець світанку піє всеньку ніч;
Ніякий, кажуть, дух тоді блукати

Не зважиться, планети зла не коять,
Не згубить мавка, відьма не вчаклує —
Такий той час священний і спасенний.
Горацio
Чував таке і я — і трохи вірю.
Та, гляньте, ранок у багряних шатах
З-за тих-он круч ступає по росі.
Кінчаймо варту. Раджу — сповістім
Ми молодого Гамлета про те,
Що бачили; життям клянусь, що дух,
Німий для нас, до нього обізветься.
Чи згодні, щоб йому це розказати,
Як приязнь і повинність нам велить?
Марцелл
Авжеж, ми згодні; я скажу вам, де його спіткати можна нині вранці.
Виходять.

СЦЕНА 2

Парадна зала в замку. Фанфари.
Входять король, королева, Гамлет, Полоній, Лаерт, Воль" тіманд,
Корнелій, придворні та почет.
Король
Хоч свіжі в нас ще спогади смутні
Про Гамлетову смерть і хоч годиться
Ще нам в серцях плекати ревний смуток,
Державі — тугою повити чоло,
Одначе глузд натуру вже зборов,
І ми, розважно тужачи за братом,
Не забуваємо й про нас самих.
Отож вдову порфіроносну, доти
Сестру, а нині нашу королеву,
Взяли ми,— радість тлумлячи журбою
(Сльоза в одному оці, в другім — усміх),
По мірці зваживши і щастя й лиха:
В весіллі жаль, веселість у жалобі,-

Собі в подружжя. На поради ваші,
Що до одруження схиляли нас,
Пристали ми. За них вам наша дяка.
[12]
Тепер до інших перейдімо справ:
Як вам відомо, юний Фортінбрас,
Малу ціну поклавши нашій силі
Чи сподіваючись, що втратить єдність
Наш край по смерті любого нам брата,
Узяв до спілки мрію самолюбну
Й наважився нам посланням докучати,
Де вимагає повернути землі,
Що у його вітця преславний брат наш
По праву відібрав. Це щодо нього.
Тепер — навіщо ми вас тут зібрали.
Ось цим листом ми просимо Норвежця,
Старого Фортінбрасового дядька,-
До ложа неміччю прикутий, він
Навряд чи й чув про наміри небожа,-
Усім цим заходам кінець покласти.
Адже усе спорядження й вербунок
Обтяжують його ж підданців. Тож,
Корнелію наш добрий, Вольтіманде,
До ветхого Норвежця вас шлемо
З поклонами й листом, без повноважень
Рядити з ним над визначені межі,
Що вказані у грамотах оцих.
Хай поспіх ваш засвідчить вашу ревність.
Корнелій і Вольтіманд
Ми виявим, як завжди, нашу ревність.
Король
Ми певні в цім. Щасливої путі.
Вольтіманд і Корнелій виходять.
А ти, Лаерте, з чим до нас прийшов?
З проханням? Ну, у чім воно, Лаерте?

Бажання в міру датський володар
Задовольнить. Чого лишень, Лаерте,
Попросиш — самохіть усе я вволю.
Бо голова не так близька до серця,
Рука не так до послуги устам,
Як датське берло батькові твойому.
Чого ж, Лаерте, хочеш?
Лаерт
Володарю,
Лиш волі вашої — мені вернутись
До Франції, звідкіль прибув я радо
На ваше в Данію коронування;
Я виконав обов'язок, і нині
[13]
Назад мої думки й бажання линуть
І просять дозволу та згоди в вас.
Король
А батько згоден? Що Полоній скаже?
Полоній
Він так настійливо благав мене,
Аж поки я, нарешті, поступився
І згоду, хоч і нехотя, а дав.
Прошу, дозвольте й ви йому від'їхать.
Король
Щасти тобі, Лаерте! Хай повік
На добре діло час тобі слугує.
А ти, небоже Гамлете, мій сину...
Гамлет
(убік)
Хоч родич я, та не такий вже й рідний.
Король
Тобі чоло ще й досі темнять хмари?
Гамлет
Ні, навпаки: мене все палить сонце.
Королева

Скинь барви ночі, Гамлете ласкавий,
І дружнім оком глянь на короля.
Доволі вже, повіки опустивши.
Шукать вітця, що обернувся в прах.
Звичайна доля: кожне мре створіння,
Проходячи у вічність через тління.
Гамлет
Авжеж, звичайна доля.
Королева
Чом же щось
Тобі незвичним в долі цій здалось?
Гамлет
"Здалось"? О ні, чуже мені це слово.
Ні плащ мій, мов чорнило, люба мати,
Ані врочисті одяги жалоби,
Ні переривчасті й тяжкі зітхання,
Ні повноводі ручаї з очей,
Ні вираз втрати й суму на лиці,-
Всі вияви і всі ознаки горя
Не значать правди, а лише "здаються".
Бо всі ці речі легко можна вдати.
Над те одіння смутку показне
Щось інше глибше пойняло мене.
Король
Так, Гамлете, природно і похвально
Повинність скорбну батькові віддати.
Однак твій батько теж утратив батька,
А той — свого. Обов'язок синівський
По смерті батька — певний строк лише
Жалобу правити, а не як стій
[14]
Затятись у жалях непогамовних.
Це впертість нечестива, бабське горе;
Тут знати неповагу до небес,
Нестале серце, нетерплячий дух,

Невиховану і вузьку уяву.
Що нам судилось, що відоме нам
Як звичайнісінька на світі річ,-
Чи слід нам те з упертості тупої
До серця брати? Гріх це перед небом,
Гріх проти мертвих, гріх проти природи;
Це проти розуму, що, смерть батьків
Взаконивши з найпершого мерця
До вмерлого сьогодні, провіщає:
"Так має бути". Тож прошу тебе —
Удар об землю лихом тим і нас
За батька май. І хай ввесь знає світ,
Що ти до трону нашого найближчий;
І ми тебе любитимем не менше,
Ніж рідний батько сина дорогого.
А щодо намірів твоїх вернутись
До Віттенберга знову, до науки,-
Це суперечить нашому бажанню.
Ми просимо тебе лишитись тут,
У Данії, на втіху й радість нам,
Як перший наш вельможа, родич, син.
Королева
Хай матір, Гамлете, не марно просить.
Лишись у нас, не їдь до Віттенберга.
Гамлет
В усьому я скоряюсь вашій волі.
Король
От відповідь — любов і шана в ній.
Вся Данія — твоя. Ходімо, люба.
Ласкава й скора Гамлетова згода
Нам серце втішила; на честь її
Про кожний келих короля сьогодні
Гармати небу сповістять, воно ж,
Земному грому вторячи, наш тост
Стократно відгримить. Ходім же, люба.

Фанфари. Виходять усі, крім Гамлета.

Гамлет

Чому не може плоть моя розпастись,
Розтанути і парою здиміти?
Чому на себе руки накладати
Всевишній не дозволив? Боже, боже!
Які гидкі, мерзенні, недоладні,
Пусті для мене втіхи на цім світі!
[15]
Ганьба і сором! Це здичілий сад;
Лиш бур'яни, потворне й хиже зілля
Буяє в нім... І щоб дійшло до того!
Два місяці, ні, менше, як умер...
Володар справжній, мов Гіперіон,
А нинішній — сатир супроти нього.
Мою він матір так кохав, що й легіт
Лиця її торкнутися не смів.
Чи згадувать?.. До нього так горнулась,
Немов жага у ній росла від того,
Чим гамувалась... А минув лиш місяць...
Зрадливість — ось твоє найменння, жінко!
Лиш місяць! Ще не збила черевиків,
В яких вона за гробом мужа йшла
В сльозах, мов Ніобея... і уже,-
О боже, звір би нетямучий довше
Журився,— вийшла за мойого дядька.
Хоч батьків брат — на батька схож він менше,
Ніж я на Геркулеса. Через місяць!
Ще ятрить сіль її нещирих сліз
Розчервонілі очі, а вона
Вже шлюб бере. О безсоромна хуткість:
Так поспішати в кровозмісне ложе!
Нема й не може бути в цім добра...
Але німуй, язик, хоч серце рветься.

Входять Горацio, Марцелл та Бернардо.

Горацio
Привіт вам, любий принце!
Гамлет
Вельми рад вам,
Горацio,— або мій зір похибив!
Горацio
Так, так, мій принце, ваш слуга покірний.
Гамлет
Мій добрий друже, я слуга вам теж.
Але чому ви тут, не в Віттенберзі?
Марцелл?
Марцелл
Ласкавий принце!
Гамлет
Я бачити вас радий.
(До Бернардо)
Добрий вечір.
(До Горацio)
Та все ж чому ви тут, не в Віттенберзі?
Горацio
Щоб тут байдикувати, принце мій.
Гамлет
І ворог ваш такого не сказав би.
Невже, гадаєте, повірю я
[16]
У наклеп, що почув оце допіру
Від вас самого? Ви ж бо не з ледачих.
Так що у вас за справи в Ельсінорі?
Ми вас тут до пияцтва привчимо.
Горацio
На похов батька вашого прибув я.
Гамлет
Студенте-друже, не кепкуй; скажи вже,
Що на весілля матері моєї.
Горацio

Либонь, що так: одно за 'дним невдовзі.
Гамлет
Зиск, зиск! Остиглі страви похоронні
Пішли відразу на столи весільні.
Ніж дня того дожити, радше б я
З запеклим ворогом в раю зустрівсь!..
Мій батько... я немовби бачу батька...
Горацio
Де, принце мій?
Гамлет
Очима думки, друже.
Горацio
Пригадую, він справжній був король.
Гамлет
В усьому і для всіх він був людина.
Вже не побачу рівного йому.
Горацio
Мій принце, він, либонь, приходив ту ніч.
Гамлет
Приходив? Хто?
Горацio
Король, ваш батько.
Гамлет
Що? Король! Мій батько?!
Горацio
Вгамуйте подив ваш на мить і чуйно
На все вважайте, що я вам скажу
І що потвердять двоє очевидців
Про ті дива.
Гамлет
Кажіть же, бога ради.
Горацio
Марцелл з Бернардо, чесні вояки,
Дві ночі поспіль, стоячи на чатах,
Побачили в мертвотну й глупу північ

Видіння. Хтось, мов ваш покійний батько,
В риштунку повнім з голови до п'ят,
З'явився, повагом, величним кроком,
Ходою владаря ступив повз них.
Так зблизька, мало берлом не черкавши,
Пройшов він тричі. Очі відвести
Не мігши, сполотнілі, скуті жахом,
Вони стояли мовчки. А по тому
[17]
Мені розповіли про все таємно.
На третю ніч я з ними став на варті;
В ту саму пору, в образі тім самім,
Потвердивши достоту, слово в слово,
Признання їх,— з'являється... Пізнав
Я батька вашого: води дві краплі
Не так подібні.
Гамлет
Де ж воно було?
Горацio
На тім майданчику, де наша варта.
Гамлет
Ви й говорили з ним?
Горацio
Я говорив,
Та він мовчав. А втім, здається, раз,
Підвівши голову, ступив він крок
До нас, немов от-от заговорив би.
Та знагла тут запіяв дзвінко півень,
І привид, стрепенувшись, віддалився
І зник із-перед віч.
Гамлет
Гм... дуже дивно.
Горацio
Щоб я живий був, це все правда, принце.
І ми за свій обов'язок вважали

Вас повідомити.
Гамлет
Атож, атож,
Але бентежить вельми це мене.
А сю ніч ви на варті?
Марцелл і Бернардо
Так, ми вдвох.
Гамлет
Він, кажете, озброєний?
Марцелл і Бернардо
Озброєний, аякже.
Гамлет
При повній зброї?
Марцелл і Бернардо
Так, в риштунку повнім.
Гамлет
То ви не бачили його в лице?
Горацio
Ні, бачили, причілля він підняв.
Гамлет
Суворим видавався?
Горацio
Скоріше смуток на виду, ніж гнів.
Гамлет
Червоний чи блідий?
[18]
Горацio
Блідий страшенно.
Гамлет
А на вас дивився?
Горацio
Ще й пильно.
Гамлет
Жаль, мене там не було.
Горацio

Він жаху вам нагнав би.
Гамлет
Ну що ж, можливо. Довго це тривало?
Горацio
До ста повільно можна б полічити.
Марцелл і Бернардо
Ні, довше, довше.
Горацio
Я б не сказав.
Гамлет
А борода — чи сива?
Горацio
Така, як за життя була у нього,-
Сріблясто-чорна.
Гамлет
Повартую з вами.
Ще ж, певно, прийде він.
Горацio
Ручусь, що прийде.
Гамлет
Як візьме тінь шляхетний образ батька,
То,— хай роззявиться пекельна паща
И звелить мовчати,— я заговорю.
Прошу всіх вас: як бачене ховали
Ви досі в таїні, мовчіть і далі;
І що б не сталося цієї ночі —
Тримайте при собі, не прохопіться.
За послугу віддячу. Прощавайте!
Опівночі зустрінемося знову.
Усі
Обов'язок свій виконаєм, принце.
Гамлет
Це радше дружня послуга.
Я вдячний.
Горацio, Марцелл та Бернардо виходять.

Дух батька в повній зброї?! Негаразд.
Тут щось нечисте. О, хоч би вже ніч!
Цить, потерпи, душе! Діяння злі
На світло вийдуть навіть з-під землі.
(Виходить)
[19]

СЦЕНА 3

Кімната в домі Полонія. Входять Лаерт і Офелія.

Лаерт

Мої всі речі вже на кораблі.
Прощай, сестрице, та не забувай
З попутним вітром, як нагода буде,
Прислати звістку.

Офелія

Ну, звичайно, брате.

Лаерт

А щодо Гамлета — легку цю приязнь
Вважай за примху, за буяння крові,
Фіалку, що напровесні цвіте.
Хоч рано зросла, та недовговічна,
Хоч запашна, та нетривка, ця квітка
Коротку хвилю тішить зір і нюх, І все.

Офелія

І більш нічого?

Лаерт

Більш нічого.
Природа-бо з роками додає
Краси та сили не самому тілу.
Росте цей храм — пишнішу службу правлять
В нім розум і душа. Цілком можливо,
Тебе він нині любить; бруд, лукавство
Не плямлять ще цноти його бажань.
Та стережись: в становищі високім
Його бажання — не його бажання;

Свого походження невільник він.
Як простий смертний, сам не відітне
Він ласий шмат, бо в виборі його —
Добро і сила цілої держави;
Тому-то воля вибору для нього
Вся в межах згоди та воління тіла,
Якому він — майбутня голова.
Коли тобі освідчиться в коханні —
Розважна будь і вір йому не більше,
Ніж годен ствердити він слово ділом,
Щоб Данії не йти наперекір.
Розмисли, у яку впадеш неславу,
Коли довіришся словам солодким,
Розкриєш серце, втратиш скарб дівочий
Нестримним домаганням поступившись.
Офеліє, сестричко, стережися,[20]
Ховайся далі від його кохання,
Поодаль стріл і сполохів жаги.
Невинна дівчина вже й тим защедра,
Що гляне місяць на її красу.
Не оминути й чистоті неслави.
Хробак троянду точить ще до того,
Як пуп'янок вона розкриє свій;
І по росі, ще на весні життя,
Найбільше слід хвороби стерегтися.
Обачна будь; найліпший сторож — страх;
Бо ж навіть як напасть її не б'є,
Сама на себе юність повстає.
Офелія
Я твій урок поставлю на сторожі
Мойого серця. Любий брате мій,
Лиш не чини як той лукавий пастор,
Що вказує тернистий шлях до неба,
А сам погруз в гордині і розпусті,
Обравши стежку насолод квітучу,

До власних рад байдужий.
Лаерт
О, не бійсь!
Та я барюсь; он батько йде до нас.
Входить Полоній.
Благословенний двічі — вдвоє щасний;
Нам пощастило вдруге попрощатись.
Полоній
А ти ще тут, Лаерте! Сором, сором!
Вже щогли гнуться від вітрил надутих
І ждуть тебе. Спіши на корабель!
Стривай: прийми моє благословення!
(Кладе руку йому на голову)
Та ще затям собі ось ці поради.
Не всі думки доводь до язика.
Думок незрілих не виводь у діло.
Тримайся просто, але й міру знай.
Пізнавши друзів у біді, прикуй
їх обручем стальним собі до серця,
Та, ручкаючись зразу з ким попало,
Долоні не мозоль. Остережися
Встрявати в сварку; а коли вже встряв,
То хай тебе противник стережеться.
Всіх слухай, але мало говори;
Збирай чужі думки, свої ж приховуй.
Багатий одяг ший по гаману,
Та без химер: щоб пишно, та не рясно,
[21]
Бо ж часом по вбранню людину цінять,
А в Франції хто вищий і значніший,
Той носить і добірніше вбрання.
Не позичай нікому і ні в кого;
Бо, даючи у борг, втрачаєш часто
І гроші, й друга; беручи ж у борг,
Чуття ощадності помалу тупиш.

А над усе — будь чесний сам з собою,
І з цього випливе, як ніч із дня,
Що ти ні з ким душею не покривиш.
Прощай же; хай моє благословення
На добру путь тебе настановля.
Лаерт
Уклінно б'ю, панотче, вам чолом.
Полоній
Пора, не гайсь. Прощай же; слуги ждуть.
Лаерт
Прощай, Офеліє, і слів моїх Не забувай.
Офелія
Вони дійшли до серця,
А ключ від них я віддаю тобі.
Лаерт
Прощайте.
(Виходить)
Полоній
Про що він говорив з тобою, дочко?
Офелія
Про принца Гамлета, як ваша ласка.
Полоній
Овва! До речі:
Мені казали, що знедавна Гамлет
Бува з тобою наодинці
й ти його приймаєш і охоче, й часто.
Якщо це так,— а так застерігали
Мене,— то я тобі сказати мушу,
Що ти шануєшся не так, як гоже
Твоїм чеснотам і моїй дочці.
Що межи вами? Чисту правду мов.
Офелія
Він, тату, не одну давав заруку
В знак приязні до мене.
Полоній

Що! Приязнь? Тю! Дівча лиш жовтодзьобе,
Життям не терте, може так казати.
Ти й віриш тим байкам, чи пак зарукам?
Офелія
Не знаю, що й подумати про них.
Полоній
А те, що ти, без сумніву, дитя,
Коли за щире золото їх маєш.
[22]
Проси заруку, донько, найдорожчу,
Щоб ти,— бодай усох мені язик,-
Не заручилась дечим без заручин.
Офелія
Освідчувався він мені в коханні
Шляхетними словами.
Полоній
Отож-бо! Слів тих ненадовго стане.
Офелія
І стверджував слова свої до того ж
Свідоцтвом неба й клятвами святими.
Полоній
Ет, сильця на синиць! Я знаю, дочко:
Як грає кров, язик на клятви щедрий;
Ті спалахи, що світять, та не гріють,
Що гаснуть і в душі, й на язиці
Ту ж мить, коли дається обіцянка,
Ти не бери за полум'я. Надалі
Скупіше виявляй дівочу приязнь,
Своїм чеснотам вартість вищу став,
Аніж словам кохання. Щодо принца,
То знай, що він ще молодий і вільний
Гасать на довшім аркані, ніж можна
Тобі, Офеліє. Не вір нізащо
Його клятьбам. Бо ж клятви — гендлярі,
В них масть не та, що в їхнього убору.

Це посередники в ділах гріховних,
Це звідники святі та божі видом,
Щоб звабити певніше. Ось чому
Тобі віднині бороню рішуче
Хвилинні навіть стрічі й балачки
Із принцом Гамлетом, тобі негожі.
Шануй же мій наказ. Ходи здорова.
Офелія
Я вам корюся, тату.
Виходять.

СЦЕНА 4

Майданчик перед замком.
Входять Гамлет, Горацio й Марцелл.
Гамлет
Ну й холодно, аж забиває дух.
Горацio
Заходять зашпори; мороз кусючий.
Гамлет
Котра година?
Горацio
Скоро, мабуть, північ.[23]
Марцелл
Ні, било вже.
Горацio
Хіба? А я й не чув. Виходить, близько
Той час, коли блукає тут мара.
Сурми й два гарматні постріли за сценою.
Що це таке, мій принце?
Гамлет
Король не спить, справляє сю ніч учту,
П'є і танцює навісний танець;
Щораз, як рейнського він дзбан осушить,
Литаври й сурми гучно сповіщають
Про подвиг цей його.

Горацio
Такий тут звичай?
Гамлет
Отож-бо й є.
Хоч сам я тут родився і призвичаївсь,
Та, як на мене, нам би більше честі
Зламать той звичай, ніж його держатись.
Пиятика ославила вже нас
На всі народи заходу і сходу;
Нас мають за п'яниць, нас дражнять свиньм
Цей звичай всяке наше добре діло
Знеславлює і зводить нанівець.
Коли, бува, позначує людину
Природний гандж (у тім вона не винна,
Як у своїм народженні — єство
Саме собі не добирає роду),
Або якась надмірна риса вдачі,
Що зносить геть вали й загати глузду,
Чи звичка, що переступає межі
Подобства й чемності,— то та людина,
Тавро своєї вади несучи,
Як знак фортуни чи як дар єства,
Свої чесноти всі,— хай їх без ліку
І хай вони чистіші за святиню,-
Згубила тим однісіньким пороком
Перед судом загалу. Крихта зла
Все благородство здатна очорнити
На сором добрим людям.
Входить Привид.
Горацio
Гляньте, йде!
Гамлет
Пречисті сили неба, крийте нас!
Блаженний дух чи сатана проклятий,
Чи злинув ти з небес, чи з пекла зринув,[24]

Хай заміри твої лихі чи добрі,-
Твій образ так мені навдивовижу,
Що мушу мовити до тебе.
Батьку, Королю датський, Гамлете!
Озвись! Не дай, щоб згинув я у незнанні,-
Скажи, чому твої стражденні кості,
Поховані по звичаю й закону,
Продерли покрови; чом домовина
Розкрила щелепи свої камінні
І вивергла тебе? Як зрозуміть,
Що ти, вже труп, ізнов при повній зброї
Ідеш у сяйві місяця непевнім,
Спотворюючи ніч і простим смертним
Усе єство так зрушивши жахливо
Думками, неосяжними для нас?
Навіщо чиниш так? І що нам діять?
Привид манить Гамлета.
Горацio
Киває вам піти за ним слідом,
Немов бажає дещо оповісти
Самому вам.
Марцелл
Глядіть-бо, як люб'язно
Вас манить відійти поодаль відси.
Але не йдіть за ним.
Горацio
Не йдіть нізащо.
Гамлет
Тут не озветься; ну, то я піду.
Горацio
Не йдіть, мій принце.
Гамлет
Чом, чого боятись?
Життя не ставлю я і в вартість шпильки;
Що ж до душі, то що їй вчинить дух,-

Вона-бо річ безсмертна, як і він.
От манить знов мене; і я піду.
Горацio
А що, коли він звабить вас у воду
Або на кручу, що лячним верхів'ям
Звисає понад хвилями морськими,
І прибере подобу там страшливу,
Що вас позбавить влади над собою,
А далі ввергне в безум? Схаменіться;
На кручах тих не треба і причини,
Щоб мислі відчайдушні охопили
Того, хто тільки гляне вниз на море
І рев його послухає.
[25]
Гамлет
Він манить.
Іди, я за тобою поспішу.
Марцелл
Не пустимо вас, принце!
Гамлет
Руки геть!
Горацio
Отямтеся! Не йдіть!
Гамлет
Ні, доля кличе
І так спотужнює в цім тілі жили,
Що не здола його й Немейський лев.
Знов манить. Відійдіть, панове, краще.
Клянусь, хто спинить, стане духом сам.
Кажу вам, геть!
(До Привида)
Іди, я за тобою.
Привид і Гамлет виходять.
Горацio
Уява завела його в безумство.

Марцелл
Ходім слідком. Ну як його лишити?
Горацio
Ходім хутчій. І чим кінчиться це?
Марцелл
В державі датській завелась гнилизна.
Горацio
Поможуть небеса.
Марцелл
Ходім за ним.
Виходять.

СЦЕНА 5

Там же. Інша частина укріплень.
Входять Привид і Гамлет.
Гамлет
Куди ведеш? Озвись, я дальш не йду.
Привид
То слухай.
Гамлет
Говори.
Привид
Вже близько час мій,
Коли в сірчане полум'я на муку
Мені вертатись.
Гамлет
О сердешний дух!
Привид
Ти не жалкуй, а слухай пильним ухом,
Що я повім.
Гамлет
Кажи; я мушу чути.
[26]
Привид
А також і помститись, як почуєш.

Гамлет
Що?
Привид
Я дух твойого батька,
Приречений на певний строк блукати
Вночі, а вдень каратися вогнем,
Аж поки всі гріхи буття земного
Не вигорять до пня. Якби не тайна
Тюрми моєї, я б наговорив
Такого, що тобі найменше слово
Роздерло б душу, остудило кров,
Як зорі, очі вирвало б з орбіт,
Цей чуб густий, хвилястий розняло б
І підняло в нім кожну волосину,
Немов голки від люті в дикобраза.
Однак не для живих ці одкровення,
Що вічності належать. Слухай, слухай!
Якщо коли любив ти справді батька...
Гамлет
О боже!
Привид
Пометися за його нелюдське вбивство.
Гамлет
Убивство?
Привид
Усяке вбивство річ гидка, та це
Найгидше, найдикіше, найпідліше.
Гамлет
Кажи мерщій! І я на крилах, бистрих,
Немов уява чи любовна мрія,
Полину мститись.
Привид Бачу, годен ти;
Ти був би в'ялий, як ситняг спокійний,
Яким поріс так рясно берег Лети,
Якби не стрепенувсь. Тож, сину, слухай:

Мене в саду, всім казано, гадюка
Вкусила сонного. Усіх датчан
Такою байкою про смерть мою
Ошукано. Та знай, мій славний хлопче:
Змій, що урвав життя твойому батьку,
Надів його вінець.
Гамлет
О віще серце!
Мій дядько?
Привид
Так, він. Цей кровозмісник, хтивий звір
Умом чаклунським, чорним даром зваби,-
О згинь, мерзенний хист, що має силу
[27]
Облесництва! — схилив до втіх ганебних
Мою на взір чеснотну королеву.
О Гамлете, що за страшне падіння!
Від лицаря, чия любов шляхетна
З обітницею шлюбною руч-об-руч
Завсіди йшла, скотитися до гада,
Позбавленого тих дарів єства,
Які мав я.
Як чистоту не знадить гріх ніколи,
Хоч би убрався він в небесний лик,
Так хіть, хоч з янголом ясним з'єдналась,
На райському наситившися ложі,
Забагне падла.
Ба цить! Либонь, ранковим вітром віє;
Тож скоротім. Я спав собі в саду,-
Така вже в мене звичка пообідня;
В той час дозвілля дядько твій підкрався,
Сік блекоти сховавши при собі,
1 влив її мені в обидва вуха.
Проказу люту збуджує вона
Й так ворогує із людською кров'ю,

Що швидше від живого срібла мчить
В природні ходи й переходи тіла
І, мов краплина квасу молоко,
Густить і квасить з силою страшною
Здорову кров; так сквасило й мою:
Вмить чорний струп, як Лазаря, покрив
Бридкою і смердючою корою
Мій чистий стан.
Отак рукою братовою в мене
Украдено життя, вінець, дружиму.
Підтятий у цвіту мого гріха,
Без сповіді, причастя і собору,
Без покаяння, мусив я на суд
Тягар провин на плечах весь нести.
О страшно! Страшно! О нелюдськи страшної
Не попусти, як маєш серце в грудях;
Не дай постелі датських королів
Буть ліжком кровозмісу та розпусти!
Але, хоч як цю справу поведеш,
Не гидь свій розум, душу не погань,
Умисливши на матір щось; лиши
Тернам, що поросли їй груди, й небу
Карати матір. А тепер прощай!
Світляк, почутивши, що скоро ранок,
[28]
Вже немічний свій вогник пригасив.
Прощай, прощай! За мене пам'ятай!
(Виходить)
Гамлет
О воїнство небесне! Земле! Ще хто?
До пекла вдатися? Цить, серце, цить;
Не м'якніть, м'язи, і тужаві станьте,
Й держіть мене. За тебе пам'ятать?
Так, бідна тінь, аж доки пам'ять блудить
В цім черепку. За тебе пам'ятать?

Ще б пак! З табличок пам'яті моєї
Зітру дотла всі записи пусті,
Всю мудрість книжну і усе минуле,
Всі молодості й досвіду відбитки;
Тепер це мало важить. А віднині
У книзі мозку запис лиш один —
Твій заповіт. Так буде, присягаюсь!
О згубна, згубна жінка!
О гад, усміхнений, проклятий гад!
Мої таблички, запишім до вас,
Що можна все всміхатись і всміхатись
І бути гадом. В Данії принаймні.
(Пише)
Готово, дядечку. Ось мій девіз:
"Прощай, прощай! За мене пам'ятай!"
Клянуся в тім.
Горацio і Марцелл
(за сценою)
О принце!
Марцелл
(за сценою)
Принце наш!
Горацio
Бог борони його!
Гамлет
Хай буде так!
Горацio
(за сценою)
Ого-го-го, мій принце!
Гамлет
Ого-го-го, сюди, мої пташата!
Входять Горацio й Марцелл.
Марцелл
Ну як, мій пане?
Горацio

Що нового, принце?
[29]
Гамлет
Дива, дива!
Горацio
Будь ласка, розкажіть.
Гамлет
Прохопитесь.
Горацio
Клянуся, принце, ні.
Марцелл
Нізащо в світі.
Гамлет
Хто б таке подумав!
А тайну здержите?
Горацio і Марцелл
Так, клянемось!
Гамлет
Всій Данії повік не знать злочинця,
Який... не був би шахраєм запеклим.
Горацio
Не варт вставати духу з домовини,
Щоб це сказати.
Гамлет
Справді: ваша правда.
Отож, без зайвих слів, чи нам не краще
Потиснути долоні й розійтись?
Вам до своїх турбот і справ — адже
У кожного якісь турботи й справи,
Чи ті, чи інші. Ну, а я, нещасний,
Піду молитись.
Горацio
Слова ці ваші недоладні, принце.
Гамлет
Як ними вас образив я — шкодую,

Пробачте.
Горацio
Злого чину тут не бачу.
Гамлет
Ні, є тут злочин, Патріком клянусь!
Тяжкий до того ж. Мушу вам сказать,
Що духові пойняти можна віру.
Хоч вам кортить про нього більш дізнатись,
Вгамуйте хіть, як можете. Ну, друзі,
Товариші в навчанні і в бою,
Моє прохання вдовольніть.
Горацio
Все зробимо охоче; в чім же річ?
Гамлет
Про те, що сю ніч бачили, мовчати.
Горацio і Марцелл
Не скажемо нікому.
Гамлет
Присягніться.
Горацio
Клянусь, я не скажу.
[30]
Марцелл
І я клянусь.
Гамлет
Ні, на мечі!
Марцелл
Ми й так заприсяглись.
Гамлет
Ви на мечі кляніться!
Привид
(з-під сцени)
Кляніться!
Гамлет
Ге, братку, й ти? Озвався, небораче?

Ви чуєте цей голос з підземелля?
Клястись ви згодні?
Горацію
Підкажіть нам клятву.
Гамлет
Про те, що сю ніч бачили, ніколи
Нікому не казать. Мечем кляніться!
Привид
(з-під сцени)
Кляніться!
Гамлет
Hic et ubique?* Перейдім деінде.
Ідіть сюди, панове,
І знов на меч мій руки покладіть.
Мечем моїм кляніться
Про все почуте тут мовчать довіку.
* Тут і скрізь? (Латин.)
Привид
(з-під сцени)
Мечем його кляніться!
Гамлет
Ого, старий! Мов кріт, ти землю риєш!
Чудовий землекоп! Ходімо далі.
Горацію
О ніч і день! Дива, дива, та й годі!
Гамлет
Нехай дива, та ви їм не дивуйтесь.
Горацію, на світі більше тайн,
Ніж вашій вченості хоч би приснилось.
Ще відійдімо.
Тут, як і там, боронь вас боже, друзі,
Хоч як би дико й дивно я повівсь
(Мені на думку може спасти згодом
Прикинутися дурником абощо),-
Побачивши мене, складати руки,

З багатозначним виразом моргати
Чи мовити такі сумнівні речі,
[31]
Як-от: "Те-те, нам дещо утямки",
Або: "Ніхто не просить нас, а то б..."
Чи "Сміли б ми...", чи "Тут би дехто міг",
Чи як по-іншому давати наздогад,
Що знаєте про мене щось.
У цьому Душі спасінням, друзі, покляніться.
Привид
(з-під сцени)
Покляніться!
Клянуться.
Гамлет
Вгамуйсь, бентежний духу!
Що ж, панове, Тепер з любов'ю покладусь на вас.
І все те, чим такий бідак, як Гамлет,
Любов і дружбу виказати зможе,
Дасть бог, не забариться. Йдімо разом.
Я вас усіх прошу — ні пари з уст.
Звихнувся час... О доле зла моя!
Чому його направить мушу я?
Ходімо ж разом.
Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Кімната в домі Полонія.
Входять Полоній і Рейнальдо.
Полоній
Ось гроші та листи йому, Рейнальдо.
Рейнальдо
Я, пане, передам.
Полоній

Перш ніж його відвідати, Рейнальдо,
Було б розумно взнати, як він там
Поводиться.
Рейнальдо
Я й сам так думав, пане.
Полоній
Твій задум добрий, дуже добрий. Слухай:
Дізнайся спершу, хто з датчан в Парижі,
[32]
І як, і де, й на що вони живуть,
З ким знаються, що тратять. А дізнавшись
Питаннями на вітер, наздогад,
Що син мій їм знайомий, виїжджай
Помалу з манівців на битий шлях;
Удай, що знаєш ти його з чуток,
Мовляв, "я батька знав його, та й друзів,
Ну та й його". Чи втямив ти, Рейнальдо?
Рейнальдо
Так, пане, зрозумів.
Полоній
"Ну та й його, але,— додай,— не дуже.
Якщо це той, так це гультяй безпутний,
Сякий, такий",— і набреши на нього,
Що зайде в голову. Та в міру гидь,
Щоб не знечестити; цього побійся.
Зате все жарти, непутства, срамоти,
Що супроводять молодість і волю,
Згадати б варт.
Рейнальдо
Наприклад, карти, пане.
Полоній
Атож. Вино, божба, двобої, свари,
Повії; можна й це.
Рейнальдо
Мій пане, це його знечестить.

Полоній
Е, ні; умій полегшити тягар.
Не наведи на нього поговору,
Що він не зна в розпусті міри й краю.
Не це я мав на думці. Ті гріхи
Спиши так мило, щоб вони сприймались
Так, мовби плями вільного життя,
Мов пил і вибухи душі палкої,
Мов не вгамоване в крові буяння.
А це звичайна річ.
Рейнальдо
Але, мій пане...
Полоній
Навіщо це?
Рейнальдо
Так. Я, ласкавий пане,
Хотів би знати.
Полоній
Гну я ось до чого,
І, сподіваюсь, штука ця корисна,
Заляпавши отак його багном,
Але не дуже, ніби ненароком,
Вважай:
Твій співрозмовник, випитать котрого
Ти хтів, якщо він помічав гріхи
[33]
За юнаком, якого ти ганьбив,
Будь певен, скаже вслід твоїм словам:
"Мій пане", чи "добродію", чи "друже",
Або інакше, як у них там звичай
Та стан йому велить.
Рейнальдо
Звичайно, пане.
Полоній
Тоді він ось як... ось як він...

Що пак я хотів був сказати? їй-богу, я хотів щось сказати. На чому я урвав?

Рейнальдо

На "скаже вслід тобі", на "мій пане", та ще на "добродію" й на "друже".

Полоній

На "скаже вслід тобі"? От-от.

Він скаже: "Цього я пана знаю і спіткав
Учора чи тоді-то, з тим чи з тим.
І справді, як ви кажете, він там
У карти грав, там вихилив надміру,
А там побився за м'яч"; або ще й так:
"Я бачив, він в веселий дім заходив",
По-нашому, в бордель, якщо не знаєш. Аж ба —
Гачок з брехнею рибку-правду вловить.
Отак ми, люди з хитрощами й глуздом,
То зокола, то пробуючи броду,
Вибоями виходим на гладеньке,-
Тож рад і вказівок моїх пильнуй
Про панича. Утямив ти чи ні?

Рейнальдо

Так, пане, зрозумів.

Полоній

Прощай же; з богом.

Рейнальдо

Прощайте, пане.

Полоній

І сам за ним ти потайці слідкуй.

Рейнальдо

Все ясно, пане.

Полоній

Хай музики навчається.

Рейнальдо

Гаразд.

Полоній

Прощай.

Рейнальдо виходить. Входить Офелія.

Ну що, Офеліє? В чім клопіт?

Офелія

Ох, таточку, я так перелякалась!

[34]

Полоній

Чого, крий боже?

Офелія

Коли я шила у своїм покої,
Принц Гамлет — геть розхристаний, без шапки,
У непідв'язаних, брудних панчохах,
Обвислих, мов кайдани на ногах,
Блідий як сніг, колотяться коліна,
А на виду така страшна розпука,
Мов просто з пекла вирвавсь розповісти
Страшні страхіття,— увійшов до мене.

Полоній

З кохання стратив глузд?

Офелія

Не знаю, тату,
Але боюсь, що справді.

Полоній

Що ж казав він?

Офелія

Схопив мене за п'ясть і стиснув міцно,
Ступив назад на довжину руки,
А другою от так прикривши очі,
Втопив їх у моє лице, мов хтів
Намалювать. Стояв він довго так;
Тоді, мені потрясши злегка руку,
Хитнувши тричі ось так головою,
Зітхнув до того жалісно й глибоко,
Мов зараз в нього серце розпадеться
І прийде смерть; тоді, мене пустивши
І дивлячись через плече, пішов,

Немов і без очей дорогу бачив.
Так аж за двері вийшов він наосліп,
І зір його ввесь час був на мені.
Полоній
Ходім; нам треба короля знайти.
Видиме тут любовне божевілля,
Яке людей своїм шаленством губить,
Штовхаючи на вчинки відчайдушні,
Таке ж, як інші пристрасті під небом,
Що мучать смертних. Жаль... Чи не сказала
Ти цими днями прикрого йому?
Офелія
Ні, батечку, але, як ви веліли,
Його писань не брала й не пускала
Його до себе.
Полоній
От і з'їхав з глузду.
Шкода, що я не зрозумів як слід
І легковажив Гамлета. Боявсь я,
Що він лиш бавиться тобі на згубу.
Клену свої страхи! Старим властиво
[35]
В обачності переступати міру,
Як молодим на неї не вважати.
Ходім до короля; він мусить знати.
Признання хай на нас накличе гнів,
Але таїтись гірше й поготів. Ходім.
Виходять.

СЦЕНА 2

Кімната в замку. Фанфари.
Входять король, королева, Розенкранц, Гільденстерн та почет..
Король
Привіт вам, Розенкранце й Гільденстерне!
З бажання вас побачити, водночас

І в вашій службі маючи потребу,
Ми вас покликали. Ви, певне, дещо
Про Гамлетову зміну вже чували;
І справді, він ні внутрішньо, ні зовні
Себе вже не нагадує. Що інше,
Крім батькової смерті, так могло
його з самовладанням розлучити,
Я не збагну. Тож вас прошу обох,
Що змалку поруч з ним росли, йому
Сусідячи і вдачею, і віком,
Ласкаві будьте, при дворі у нас
На час лишитись, вашим товариством
Втягти його в розваги та й дізнатись,
Як випаде нагода, що таке,
Нам не відоме, так його гнітить.
Тоді ми принца зможемо зцілити.
Королева
Панове, вас він згадує всякчас,
І певна я, нема ще двох на світі,
До кого він прихильніший. Як ви
Охочі згоду й ласку нам явити
Тим, що свій час на час нам віддасте,
Назустріч нашим помислам пішовши,-
Віддячено вам буде за гостину
По-королівськи.[36]
Розенкранц
В силу прав монарших
Свою високу волю королівську
Ви можете повити не в прохання, Але в веління.
Гільденстерн
Корячись обидва,
Ми завжди вам до послуги готові.
Повинність прихиливши вам до ніг,
Ждемо лише наказу.
Король

Ми вдячні, Розенкранце й Гільденстерне.
Королева
Ми вдячні, Гільденстерне й Розенкранце.
Прошу, негайно йдіть до мого сина,
Що так змінився. Гей, хто-небудь там,
До Гамлета панів цих проведіть.
Гільденстерн
Дай господи, і наше товариство
Поможе й звеселить його.
Королева
Амінь!
Розенкранц, Гільденстерн і дехто з почту виходять. Входить Полоній.
Полоній
Посли з Норвегії, королю мій,
Щасливо повернулись.
Король
Ти завжди батьком добрих був вістей.
Полоній
Чому б і ні? Повірте, мій державцю,
Що мій обов'язок, як і душа,
Належить рівно богу й королю.
Або мій мозок геть позбувся нюху,
Який тим тонший, чим хисткіший слід,
Або дійшов я врешті джерела,
Від чого Гамлет втратив ясність мислі.
Король
Від чого ж? О, жадав би я почути.
Полоній
Перш прийняли б послів; мої ж новини
Хай на бенкеті будуть на солодке.
Король
Вчини їм ласку сам, звели ввійти.
Полоній виходить.
Гертрудо люба, він знайшов, виходить,
Коріння всій недолі з сином вашим.

Королева
Коріння тут, боюсь, лише одне —
Смерть батькова і наш поквапний шлюб.
[37]
Король
Побачимо.
Вертається Полоній, з ним Вольтіманд та Корнелій.
Привіт вам, любі друзі! Що,
Вольтіманде, шле наш брат норвезький?
Вольтіманд
Поклони й побажання, як і ви.
Нас ледве вчувши, він звелів урвати
Вербунок небожа; бо він гадав,
Що той похід лаштує проти Польщі,
Але, пильніш приглянувшись, упевнився,
Що проти вас, королю. Засмутившись,
Що так недуга й вік його похилий
Допомогли його убрати в шори,
Заборонив він дії Фортінбраса.
Той приїздить, виниться перед дядьком
І присягається ніколи зброї
Не підіймати на величність вашу.
Король Норвезький, радий, призначає
Йому щорік три тисячі корон
І вповноважує його все військо,
Ним навербоване, вести на Польщу.
Він просить, як тут списано докладно,
(подає папери)
Щоб ви дозволили його військам
Прохід по землях тих, ща вам належать,
На запоруках повної безпеки,
Як тут означено.
Король
Ми вельми раді
Й розглянемо цей лист в вільніший час,

Щоб відписати, зваживши всю справу.
Тим часом дяка вам за справний труд;
Ідіть спочиньте; ввечері в нас учта.
До зустрічі!
Вольтіманд і Корнелій виходять.
Полоній
Кінець цій справі добрий.
Державцю мій і пані, міркувати,
В чім слава короля, в чім честь підданця,
Чом день є день, ніч — ніч, а час є час,
Було б лиш гаяти ніч, день і час.
Оскільки стисліcть — розуму душа,
А велемовність — убрання квітчасте,
Я мовлю стисло. Ваш вельможний син
У божій волі, тобто збожеволів;
[38]
Бо в тому божевілля й полягає,
Щоб бути не в своїй, а в божій волі.
Ну, та дарма.
Королева
Більш змісту, менш краси.
Полоній
Клянусь, я за красу не дбаю, пані.
Що збожеволів він, на жаль, це правда;
І правда, що на жаль; і жаль, що правда;
Зворот незграбний, ну, та бог із ним.
Я обійдусь без правил красномовства.
Відомо нам, що збожеволів він;
Тепер знайдім причину цього чину.
Знайдімо себто чин його причини,
Чи пак яким же чином він спричинивсь.
Міркуймо так:
Є в мене донька — поки що моя,
Яка мені з покори та слухнянства
Ось що дала; розважте й розсудіть.

(Читає)
"Небесному ідолові моєї душі, пречудовній Офелії". Вислів невдалий, недоладний вислів. "Пречудовній" — недоладний вислів. Та слухайте ще. Отже: "На її пишні білі груди..." — і таке інше.
Королева
Це Гамлет так Офелії писав?
Полоній
Стривайте, пані; все скажу відверто.
(Читає)
"Не вір, що зорі є вогні,
Що сонце зійде зрання,
Не вір у правду без брехні,
А вір в моє кохання.
О люба Офеліє, мені не під силу вірші: нема в мене хисту розміряти свої зітхання. Але що я тебе кохаю, повір, о прекрасна. Прощай. Твій довіку, премила панно, доки оця машинка в нього справна. Гамлет".
Ось що мені слухняно показала
Дочка, а потім розказала все,
Як, де, коли він упадав за нею.
Король
А як вона любов ту прийняла?
Полоній
Якої думки ви про мене, пане?
Король
О, ти людина віддана й шановна.
Полоній
Хотілось би мені це довести.
Та що б ви думали про-мене, взнавши,
Що, бачивши палку любов ще в льоті,-
А, треба вам сказать, я все укмітив,
[39]
Перш ніж дочка призналась,— що б гадали
Ви, мій державцю, й ви, вельможна пані,
Коли б я, мов дубовий стіл нечулий,
Мовчав, і серцю наказав мовчати,

А чи дивився крізь пальці на любов цю,-
Що б ви подумали? Ні, я не гаявсь
І мовив руба молодій красуні:
"Пан Гамлет — принц, він не в твоїй орбіті;
Цьому не буть". Я й напутив її
Замкнути перед ним і двері, й серце,
Не брать дарунків, гнати посланців.
Вона й пожала те, що я посіяв.
А він, відштовхнутий,— скажу коротше —
І зажурився; потім став постити,
Утратив сон і підупав на силі,
В знетяму впав, а далі — крок за кроком —
У безум, що тепер його мордує,
А нас смутить.
Король
І вам здається так?
Королева
Можливо дуже.
Полоній
А чи хоч раз бувало, рад я знати,
Коли б я мовив твердо "так", а вийшло
По-іншому?
Король
Такого не згадаю.
Полоній
(показуючи на свою голову й плечі)
Оце здійміть з оцього, як не так.
Коли я на сліду вже, то дійду
До правди, хоч під землю ви її
Сховайте.
Король
Як це вивірити нам?
Полоній
Він, знаєте, годин чотири часом
По галереї ходить тут.

Король
І справді.
Полоній
Ось я дочку пошлю йому назустріч,
А ми із вами станемо за килим
І попильнуємо. Як він її
Не покохав і не збезумів з того,
То хай я буду мужиком, стайничим,
А не державним радцем.
Король
Перевірмо.
[40]
Королева
О, йде, сердега, й сумно щось читає.
Полоній
Ідіть, благаю вас, обоє звідси;
Я з ним притьмом зітнусь.
Король і королева з почтом виходять. Входить Гамлет, читаючи.
Прошу в вас ласки:
Як поживає добрий принц мій Гамлет?
Гамлет
Гаразд, слава богу.
Полоній
Ви знаєте мене, пане мій?
Гамлет
Дуже добре: ви торговець рибою.
Полоній
Ні, пане мій.
Гамлет
То я бажав би вам бути таким же чесним.
Полоній
Чесним, пане?
Гамлет
Авжеж, добродію. Бути чесним на цім світі — значить бути одним-єдиним з десяти тисяч.

Полоній
Чиста правда, пане.
Гамлет
Бо коли й сонце плодить черву в дохлій собаці, обціловуючи падло... Маєте ви дочку?
Полоній
Маю, пане.
Гамлет
То хай не гуляє вона на сонці. Всякий плід — божий дар, та не в лоні у вашої дочки. Пильнуй, друже.
Полоній
(убік)
Ну що ви скажете? Усе тягне своєї про мою доньку. Одначе спершу він мене не впізнав; сказав, що я торговець рибою. Дійшов він краю, дійшов краю. І я замолоду зазнав був багато лиха через ту любов; достоту отак само. А мовлю-но я до нього знову... Що, пане мій, ви читаєте?
Гамлет
Слова, слова, слова.
Полоній
А про що йдеться там, пане мій?
Гамлет
Між ким?
Полоній
Я питаю, про що йдеться в вашій книжці, пане.
Гамлет
Це наклепи, добродію. Пройдисвіт сатирик каже тут,^ що в старих людей сиві бороди, зморшки на виду, а з їхніх очей тече густа смола, як слив'яний глей, і що їм так прикро бракує кебети в голові, як і сили в стегнах. Хоч я твердо й міцно з [41] цим згоден, проте, добродію, я вважаю за негоже так-таки про це писати. Адже ви самі, добродію, були б мого віку, якби здужали позадкувати раком.
Полоній
(убік)
Хоч це й божевілля, але в ньому є послідовність... Чи не піти б вам відси, пане? Тут дме.

Гамлет
В могилу?
Полоній
Справді, там нізвідки не дме.
(Вбік)
Як дотепно він подеколи відказує! Божевіллю часом так щастить влучно висловитись, що розуму й здоровому глуздові годі й пробувати. Треба лишити його й надумати, як би звести його з дочкою... Вельмишановний принце, уклінно прошу дозволу покинути вас.
Гамлет
Нічого іншого ви не могли б попросити в мене, з чим я розлучивсь би охочіше... Крім мого життя, крім мого життя, крім мого життя.
Полоній
Бувайте здорові, принце.
Гамлет
Ото ще ці старі нудотні дурні!
Входять Розенкранц і Гільденстерн.
Полоній
Вам пана Гамлета? Він осьде.
Розенкранц
Спасибі, пане.
Полоній виходить.
Гільденстерн
Вельмишановний принце!
Розенкранц
Мій любий принце!
Гамлет
Мої найліпші друзі! Як ся маєш, Гільденстерне? А ти як, Розенкранце? Як, добрі хлопці, живете?
Розенкранц
Як перші-ліпші із синів землі.
Гільденстерн
Щасливі тим, що не в надмірнім щасті. Ми не на шишці ковпака Фортуни.
Гамлет
Але й не на підошвах її черевиків?

Розенкранц
Ні там, ні там, мій пане.
Гамлет
Тобто ви живете біля її поперека, чи то в— самому осередді її розкошів?
Гільденстерн
Та десь посередині, в скромному місці.
Гамлет
В скоромному місці Фортуни? Ой, велика правда; це відома потіпаха. Що нового?
[42]
Розенкранц
Нічого, крім хіба того, що світ став чесний.
Гамлет
Виходить, скоро страшний суд... Але ваша новина неправдива. Дозвольте спитати докладніше: чим ви, мої добрі друзі, завинили в Фортуни, що вона вас послала сюди, в тюрму?
Гільденстерн
В тюрму, принце?
Гамлет
Данія — тюрма.
Розенкранц
Тоді весь світ — тюрма.
Гамлет
Та й добряча; у ній стільки буцегарень, темниць, підземель. Данія — одне з найгірших.
Розенкранц
Ми не такої думки, принце.
Гамлет
Ну, то вам вона не тюрма. Бо нічого ні доброго, ні злого нема, а наше мислення утворює те чи те. Мені вона тюрма.
Розенкранц
То значить, ваша честолюбність зробила її тюрмою; вона затісна для вашого духу.
Гамлет
О боже, мені вистачило б і горіхової шкаралупи. Навіть у ній я міг би

вважати себе за владаря безкрайого простору, якби мені не снилося лихих снів.
Гільденстерн
А ті сни і є ваша честолюбність. Адже сама мрія честолюба просто тінь сну.
Гамлет
А сам сон — тільки тінь.
Розенкранц
Правда, а по-моєму, честолюбність така легка й плинна сама по собі, що це всього лише тінь тіні.
Гамлет
То виходить, що жебраки — це тіла, а королі й пихаті герої — тіні тих жебраків. Чи не піти нам до двору? Бо, слово честі, я не в силі розумувати.
Розенкранц і Гільденстерн
Ми вам до послуг.
Гамлет
Не треба. Я не бажаю вас рівняти до решти моїх слуг. Адже, признатись вам по честі, мене й так аж надто добре доглядають. Але, не в службу, а в дружбу, чого ви в Ельсі-норі?
Розенкранц
Щоб вас відвідати, мій принце, та й усе.
Гамлет
Злидар, як я, бідний і на подяку. Але дякую вам, дарма що моя дяка, любі друзі, і шеляга не варта. По вас не посилали? Вам самим забаглось мене побачити? Зі своєї охоти? Будьте чесні зі мною. Ну-бо, кажіть.[43]
Гільденстерн
Що ж нам казати, принце?
Гамлет
Та що хочете! А тепер ближче до діла. По вас послали. У ваших очах видно щось ніби признання, і вам не вистачає спритності, щоб його приховати. Я знаю, що ласкаві король і королева вас викликали.
Розенкранц
З якою метою, принце?
Гамлет

Це вже ви маєте мені з'ясувати. Але заклинаю вас правом товариша, молодістю, що нас єднає, обов'язком, який накладає на нас наша невмируща дружба, і всім ще дорожчим, чим зворушив би вас кращий красномовець, будьте прямі й щирі зі мною, чи посилали по вас, чи ні?
Розенкранц
(стиха, до Гільденстерна)
Що казати?
Гамлет
(убік)
Еге, ви вже в мене на оці.
(Вголос)
Як ви мене любите, не крийтесь.
Гільденстерн
Нас, принце, викликано.
Гамлет
Я скажу вам нащо. Мій здогад дозволить вам нічого не визнавати, і ваша обіцянка тайни перед королем і королевою не злиняє ні на пір'їну. Останнім часом — сам не знаю з чого — я втратив усю свою жвавість, занедбав усі звичні справи. І справді, так важко стало моїй натурі, що ця добряча споруда, земля, здається мені безплідною скелею серед моря; а оцей пречудовий повітряний намет, оце прекрасне склепіння небесне, оця велична покрівля, уцяцькована золотими вогнями,— це все видається мені не чим іншим, як бридким тлумищем отруйних випарів. Що за майстерний витвір чоловік! Який шляхетний розумом! Який безмежний хистом! Як вражає й дивує доцільністю постаті й рухів! Дією подібний до ангела! Тямою — до божества! Окраса всесвіту! Найдовершеніше з усіх створінь! Одначе, що мені ця квінтесенція праху? Чоловік не тішить мене... ані жінка, дарма що своїм усміхом ви ніби кажете про інше.
Розенкранц
Принце, нічого такого в мене й на думці не було.
Гамлет
Так чого ж ви тоді сміялись, коли я сказав, що чоловік не тішить мене?
Розенкранц
Мені спало на думку, принце, що коли вас людина не тішить, то яка

пісна гостина буде у вас акторам. Ми їх нагнали по дорозі, вони їдуть сюди, щоб стати вам до послуги.
[44]
Гамлет
Той, що грає короля, буде бажаним гостем; його величність дістане від мене данину; мандрівний лицар поорудує щитом та списом; полюбовник дарма не зітхатиме; дивак сумирно докінчить свою роль; штукар попосмішить тих, кого легко насмішити; а героїні вільно буде вилити душу в слова, хоч і кульгатиме білий вірш. Що це за актори?
Розенкранц
Ті самісінькі, що звичайно так тішили вас; столичні трагіки.
Гамлет
З якого ж лиха вони мандрують? Осілість давала їм більше і слави, і зиску.
Розенкранц
Я гадаю, останні новацтва наробили їм шкоди.
Гамлет
Чи в такій же вони шані тепер, як тоді, коли я був у місті? До них так само вчащають?
Розенкранц
Ні, тепер, признатись, не те.
Гамлет
З чого б це? Стали гірше грати?
Розенкранц
Та ні, трудяться ревно, так, як звикли. Але завелось кубло дітвори, неоперених соколят, що верещать гучніш над усяку міру, а їм страшенно за це плещуть. Отакі тепер у моді; і так вони лають звичайний театр (так вони його називають)-, що навіть людина зі шпагою рідко наважується туди заходити, боячись гусячого пера сатириків.
Гамлет
Що? Вони діти? А хто їх утримує? Як їм платять? Чи вони держатимуться свого ремесла лиш доти, доки в них голосу? А згодом, ставши простими акторами,— а на це схоже, як не буде в них кошту на краще,— чи не скажуть вони, що самі автори скривдили їх, змусивши їх вселюдно ганьбити свій власний спадок?

Розенкранц
їй-богу, з обох сторін було чимало галасу, а публіка не вважає за гріх під'юджувати їх на спір. Якийсь час і грошей за п'єсу не платили, якщо поет і актор не доходили до навкулачок.
Гамлет
Невже?
Гільденстерн
Ой, багато голів було розбито.
Гамлет
І хлоп'ята взяли гору?
Розенкранц
Авжеж, принце, взяли; навіть Геркулеса з його ношею подужали.
Гамлет
Не така це й дивина. От мій дядько став королем Данії, і ті, що показували йому язика, доки жив батько мій, тепер дають по двадцять, сорок, п'ятдесят, а то й сто дукатів за [45] його портрет у мініатюрі. Хай йому біс, тут щось надприродне, якби філософія та могла дошукатись!
Сурми за сценою.
Гільденстерн
Це актори.
Гамлет
Панове, вітаю вас із прибуттям до Ельсінора. Ваші руки! Гостей годиться вітати з належною ґречністю й церемонією; дозвольте й мені честити вас у такій манері, щоб після моєї зустрічі з акторами (вельми ласкавої принаймні на вигляд) вам не здалося, ніби я приймаю їх гостинніше, аніж вас. Вітаю вас. Одначе мій дядько-батько й моя тітка-мати ошукалися.
Гільденстерн
Чим, любий принце?
Гамлет
Я божевільний тільки під норд-норд-вест, а коли вітер з полудня, яструба від чаплі я відрізню.
Входить Полоній.
Полоній
Здорові були, панове!

Гамлет
Чуєте, Гільденстерне, і ви теж, Розенкранце? На кожне вухо по слухачу. Ця велика дитина, яку ви бачите, ще з пелюшок не вийшла.
Розенкранц
А може, знов увійшла в них. Бо кажуть: старе — як мале.
Гамлет
Пророчу вам, що він прийшов сповістити мене про акторів. Ось побачите. Ваша правда, добродію: в понеділок уранці, як ви й казали.
Полоній
Пане мій, я маю для вас новину.
Гамлет
Пане мій, я маю для вас новину. Ще коли Росцій був актором у Римі...
Полоній
Актори прибули сюди, принце.
Гамлет
Те-те-те!
Полоній
Слово честі, що...
Гамлет
Допхалися на ослах...
Полоній
Найкращі у світі актори, чи до трагедій, чи до комедій, історичних драм, пасторальних ідилій, вистав ідиліко-ко-мічних, історико-ідилічних, трагіко-історичних, трагіко-коміко-істо-рико-ідилічних драм з додержанням і без додержання правила трьох єдностей. Ні Сенека в них не дуже важкий, ні Плавт не надто легкий. Чи грати за правилами, чи без них-кращих акторів не знайти.[46]
Гамлет
О Єфаю, судіє ізраїльський, що за скарб ти мав!
Полоній
Що за скарб мав він, принце?
Гамлет
А от:
Одну дочку, одну красу
Він милував, він доглядав.

Полоній
(убік)
Все про мою дочку.
Гамлет
Хіба не правда моя, старий Єфаю?
Полоній
Як це ви мене зовете Єфаєм, то в мене є дочка, і я її милую й доглядаю.
Гамлет
Ні, не так.
Полоній
Як же, принце?
Гамлет
А так:
Судилась доля, все в божій волі,-
а далі самі знаєте:
І вийшло так, як і ждав усяк.
Перший вірш цієї побожної пісеньки сказав би вам більше. Та урвім, бо, бачите, йде моя розвага.
Входять четверо чи п'ятеро акторів.
Вітаю вас, панове; вітаю всіх. Я радий вас бачити живими, здоровими. Привіт вам, друзі. Еге, старий друзяко! Ти геть змінився, відколи я тебе бачив. З якого це городу привіз ти цю бороду? Ба, моя панно, моя молода крале! Мати божа! Вашій честі, відколи ми бачились востаннє, стало ближче до неба на цілий підбор. Моліть бога, щоб ваш голос не втратив золотого дзвону, як щербатий червінець. Вітаю вас, панове. Ми враз, мов ті французькі сокольничі, кинемось на перше, що вздримо; буде в нас вистава на славу. Ну-бо, покажіть нам зразок вашого мистецтва. Нум патетичний монолог!
1-й актор
Якого вам, ласкавий пане?
Гамлет
Раз я чув від тебе монолог, що ніколи не йшов на сцені; а як і йшов, то хіба один раз. Бо п'єса, пригадую, не вподобалась натовпу — то був кав'яр не для загалу. Але,— як на мене та ще декого, чия думка в таких справах гучніша за мою,— то була чудова п'єса, до ладу скомпонована,

написана і просто і майстерно. Пригадую, казали, ніби віршам бракує перцю на присмаку змісту, ніби авторові бракує високого стилю, але вважали, що задум правильний, в ньому відчувається розум і смак, і завдяки цьому користі й краси в п'єсі набагато більше, ніж прикраси. [47] Особлизо мені полюбивсь один монолог, оповідання Енея Дідоні; а надто те місце, де він розказує про Пріамову згубу. Як не вивітрилося з твоєї пам'яті, почни з цього вірша... Стривай, стривай...

"Запеклий Пірр, мов той гірканський звір..."

Не так, але починається з Пірра.

"Запеклий Пірр, якого панцер чорний
І заміри нагадували ніч,
Коли ховався він в коні зловіснім,-
Лячну й похмуру стать свою обарвив
Іще страшніше. З ніг до голови
Тепер він в багреці, у ризі з крові
Батьків і матерів, синів і дочок,
Засмажених чадним пожаром вулиць,
Який присвічує зловісним сяйвом
Царя убивцям. Пірр в огні й шалу,
Облиплий варом кров'яним, з очима,
Що світять, мов карбункули, шукає
Пріама древнього..."

От кажи далі.

Полоній

Ій-богу, принце, добре. З належним виголосом і чуттям міри.

1-й актор

"...І от знаходить:
Цар марно боре греків; ветхий меч,
Руці противний, непідвладний волі,
Там ляже, де впаде. В нерівну прю
Мчить на Пріама Пірр; підносить руку;
Лише від свисту лютого меча
Старий схилився. Троя, мов жива,
Почувши вимах той, чоло вогненне
До ніг схиляє й гуркотом страшним

Слух Пірру полонить. Глянь, Піррів меч,
Навислий на велебного Пріама
Молочну голову, застиг в повітрі.
Як кат мальований, так Пірр стояв
І, мов утративши до чину волю,
Не рухався.
Але як перед бурею ми бачим
Завмерле небо, хмари непорушні,
Безвітря сторожке й земний окіл
Німий, мов смерть, та розчахне враз землю
Страшенний грім, так, повагавшись, Пірра
Повстала мста до діла кличе знов.
Не падали і молоти циклопів,
Для Марса вічний панцер куючи,
[48]
Лютіше, ніж кривавий Піррів меч Пріама вразив.
Пріч, згинь, Фортуно-блуднице! Боги!
Всім вашим сонмом збавте ви їй власть,
Строщіть їй в колесі обіддя й спиці,
А маточину ввергніть з гір небесних
У Тартар до чортів!"
Полоній
Це задовге.
Гамлет
Це потребує цирульника, як і ваша борода... Будь ласка, кажи далі. Йому б гопки втяти чи сороміцького почути, а то засне. Кажи далі, про Гекубу.
1-й актор
"А хто, хто зрів царицю, вбиту горем!.."
Гамлет
"Царицю, вбиту горем"?
Полоній
Це добре: "цариця, вбита горем",— добрий вислів.
1-й актор
"Босоніж біга, ллє в огонь наосліп
Болючі сльози, замість діадеми

Ганчірка на чолі; а замість шат,
Округ усохлих многоплідних чресел,
Верета, напнута в жаху розпуки.
Хто б бачив це, той язиком чумним
Посіяв замах би на власть Фортуни!
Якби ж боги дивилися на неї,
Коли їй на очу скажений Пірр
Злим тішився ділом, сікши труп царя,
То зойк страшний, що вирвавсь у Гекуби,-
Як смертне їх зворушує хоч трохи,-
Залив би слізьми жар очей небесних
І збурив би богів".
Полоній
Гляньте, як він змінився на виду, а в очах сльози. Будь ласка, годі.
Гамлет
Гаразд; потім дочитаєш мені решту. Ласкавий пане, чи не доглянете ви, щоб за акторів добре подбали? Та, чуєте, щоб поводилися з ними як годиться, бо ж вони — короткі літописи нашого часу. Ліпше вам по смерті придбати лиху епітафію, ніж ганебний поголос від них за життя.
Полоній
Я, принце, вшаную їх по заслузі.
Гамлет
Хай, йому дідько, чоловіче, далеко краще! Як кожного шанувати по заслузі, то хто ж мине різок? Ушануйте їх по вашій власній честі й гідності. Чим меншого вони варті, тим більше заслуги у вашій гостинності. Проведіть їх.
[49]
Полоній
Ходіть, панове!
Гамлет
Прямуйте за ним, друзі. Завтра в нас вистава.
(Стиха, до 1-го актора)
Чуєш, старий друже: чи можете ви зіграти "Убивство Гонзаго"?
1-й актор
Можна, ясний принце.

Гамлет
Це буде нам завтра на вечір. Чи могли б ви, як буде потреба, вивчити кільканадцять віршів, які я напишу й приточу туди, чи ні?
1-й актор
Можна, ясний принце.
Гамлет
От і гаразд. Рушай за тим паном, та гляди, щоб ваші з нього не кпили.
Полоній та актори виходять.
Друзі мої добрі, я покину вас до вечора: будьте в Ельсінорі як удома.
Розенкранц
Ласкавий принце мій!
Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Гамлет
Хай вам щастить!.. От я й на самоті.
Що за нікчема я, мерзенний раб!
Чи не мені в наругу цей актор,
В химері чистій, в мареві чуття,
Так підкорив свій дух своїй уяві,
Що, мрією пойнятий, зблід лицем,
В очу сльоза, достоту вбитий горем,
Зламався голос, все єство убралось
В одежу вигадки? А через що?
Через Гекубу!
Що він Гекубі, що йому Гекуба,
Щоб побиватись так? Що б він вчинив,
Якби таку, як я, він мав причину?
Рікою сліз він затопив би сцену.
Потряс би глядачів громохким словом,
Поверг би винних в безум, чистих в жах,
Згнітив би нетямущих, скам'янив би
Всі вуха й очі, душі і серця.
А я,
Ледащо, тугодум, безверхий бевзь,
Тюхтій оспалий, ні на що не здатний,
Марнію і мовчу; мовчу й за батька,

У кого владу та життя так підло
Украдено. Невже я боягуз?
Хто назове падлюкою мене?
[50]
Розколе череп мій? За ніс потягне?
Обсмиче бороду й між вічі кине?
Назве безпечно підлим брехуном?
Хто схоче? Га!
Клянусь, я стерпів би; бо ж голуб'ячі
У мене печінки, нема в них жовчі,
Щоб кривду пригірчить; а то б давно
Я б стервом гадячим кормив шулік
Всього околу. Блудний гад, кривавий!
Підступний, злий, безчесний, сласний гаде!
О помсто!
Ет, йолоп я! Таки хоробрий з біса
Я, батька вбитого коханий син,
Якого небо й пекло кличуть мстити,
Що словом серце влегшую, мов шльондра,
Та ще, немов перекупка, клену!
Тьху! Тьху, гидота! Де ж мій дівся розум?
Чував я, що запеклі лиходії,
В театр попавши, так мистецтвом гри
Вражалися, що тут же признавались
Вселюдно в злочинах. Убивство мовить
Без язика напрочуд красномовно.
Хай ці актори перед дядьком грають
Подібне щось до смерті батька; я ж,
Я з нього не зведу очей; я вп'юсь
Аж до живого: ледве він здригнеться,
Я знатиму, що далі. Ну, а привид —
Диявол, може? Має ж силу біс
Прибрати милий образ. Може, він
Мене, ослаблого в борні з журбою,-
А над такими душами він дужчий,-

Обманює для згуби. Ні, потрібне
Певніше опертя. Вполюю я
Виставою сумління короля.
(Виходить)
[51]

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Кімната в замку.

Входять король, королева, Полоній, Офелія, Розенкранц і Гільденстерн.

Король
І не змогли хоч якось манівцями
Дізнатись, що попутало його,
Збентеживши отак зненацька спокій
Свавільним, небезпечним маячінням?

Розенкранц
Він визнає, що сам не свій зробивсь,
А через що, сказать ніяк не хоче.

Гільденстерн
Промацати себе він не дає
І випорсає з спритністю безумця,
Як тільки до признання ми його
Підводимо.

Королева
А як він вас прийняв?

Розенкранц
Так чемно, як належить.

Гільденстерн
Та дуже силувано в поведінці.

Розенкранц
Скупий питати, а відповідати
Готовий радо.

Королева
Чи не закликали

Його ви до розваг?
Розенкранц
Випадком, пані,
Ми на шляху до замку перегнали
Якихсь акторів, мовили про них
Йому, і він аж наче звеселивсь,
Почувши це. Вони вже при дворі,
І я гадаю, вже на цей їм вечір
Загадано виставу.
Полоній
Чиста правда;
Величностям він вашим передав
Запрошення почути й подивитись.
Король
Із щирим серцем. Вельми рад я чути.
Що він схилився до цього.
[52]
Спонукуйте його, панове, й далі
Ви до розваг.
Розенкранц
Все зробимо як слід.
Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Король
Гертрудо люба, нас також облиште;
Ми потай Гамлета позвать веліли,
Щоб він, мов ненароком, тут спіткав Офелію.
А я й Полоній, з наміром найкращим,
Побачимо, небачені, їх зустріч
І непохибно зможемо дізнатись,
Вважаючи на поведінку принца,
Чи не нудьга любовна, чи не тим
Він мучиться.
Королева
Я вам корюсь.
(До Офелії)

Голубко,
Бажала б я, щоб саме в вашій вроді
Ховалася причина всіх шаленств
Мойого Гамлета. Чесноти ваші,
Я сподіваюсь, виправлять його
На радість вам обом.
Офелія
Якби ж то, пані.
Королева виходить.
Полоній
Гуляй тут, доню. Ви ж, мій володарю,
Зі мною звольте бути.
(До Офелії)
Вдай, немов
Читаєш щось із книжки, і тому
На самоті. Усі ми варті гани,
Бо часто ми подобою й лицем
Святим та божим підсолодимо
Самого чорта.
Король
(убік)
Ох, правдиво надто!
Якраз в моє сумління ляпас влучив!
О, не такі гидкі в повії щоки,
Намащені циноброю й білилом,
Як вчинок мій, фарбований словами,
Який важкий тягар!
[53]
Полоній
Вже, чую, йде; ховаймося, мій пане.
Король і Полоній виходять. Входить Гамлет.
Гамлет
Чи бути, чи не бути — ось питання.
Що благородніше? Коритись долі
І біль від гострих стріл її терпіти,

А чи, зітнувшись в герці з морем лиха,
Покласти край йому? Заснути, вмерти —
І все. І знати: вічний сон врятує,
Із серця вийме біль, позбавить плоті,
А заразом страждань. Чи не жаданий
Для нас такий кінець? Заснути, вмерти.
І спати. Може, й снити? Ось в чім клопіт;
Які нам сни присняться після смерті,
Коли позбудемось земних суєт?
Ось в чім вагань причина. Через це
Живуть напасті наші стільки літ.
Бо хто б терпів бичі й наруги часу,
Гніт можновладця, гордія зневаги,
Відштовхнуту любов, несправедливість,
Властей сваволю, тяганину суду,
З чесноти скромної безчесний глум,
Коли б він простим лезом міг собі
Здобути вічний спокій? Хто стогнав би
Під тягарем життя і піт свій лив,
Коли б не страх попасти після смерті
В той край незнаний, звідки ще ніхто
Не повертався? Страх цей нас безволить,
І в звичних бідах ми волієм жити,
Ніж линути до не відомих нам.
Так розум полохливими нас робить,
Яскраві барви нашої відваги
Від роздумів втрачають колір свій,
А наміри високі, ледь зродившись,
Вмирають, ще не втілившись у дію.
Але тихіш! Офелія! Згадай
Мої гріхи в своїй молитві, німфо.
Офелія
Як вам жилося, принце, всі ці дні?
Гамлет
Уклінно дякую: гаразд, гаразд.

Офелія
У мене, принце, є від вас дарунки,
Що я давно вернути прагну вам;
Візьміть, будь ласка, їх.
[54]
Гамлет
Та я ж нічого
Не дарував вам зроду.
Офелія
Ні ж бо, принце,
Ви добре знаєте, були дарунки,
Ще й запашні слова їх обгортали,
Стократ дорожчими робивши їх;
Та витхнувсь аромат. Душа не йме дарів,
Як той, хто дав їх, приязню збіднів.
Візьміть же, принце, їх.
Гамлет
Ха, ха! Ви чесна?
Офелія
Принце!
Гамлет
Ви гарна?
Офелія
Що ваша милість має на увазі?
Гамлет
Що коли ви чесна й гарна, то негоже вашій чесноті вдаватися в розмови з вашою красою.
Офелія
Хіба в краси може бути краще товариство, ніж чеснота?
Гамлет
Авжеж. Адже влада краси швидше зробить із чесноти звідницю, ніж сила чесноти перетворить красу на свою подобу. Колись це був парадокс, та наш час його стверджує. Колись я вас кохав.
Офелія
Ви й мене примусили в це повірити.

Гамлет
Даремно повірили. Прищеплювати нам чесноту — марне діло, однаково гріхом тхнутиме. Я вас не кохав.
Офелія
Тим більше я була ошукана.
Гамлет
Іди в черниці. Нащо тобі плодити грішників? Сам я більш-менш чесний, та й то міг би закинути собі дещо таке, що краще було б моїй мамі й не родити мене на світ. Я дуже пихатий, мстивий, честолюбний. До моїх послуг стільки гріхів, що я не можу ні охопити їх думкою, ні змалювати в уяві, ні знайти час на те, щоб їх здійснити. Пощо таким, як я, плазувати межи небом і землею? Ми всі затяті пройдисвіти: не вір нікому з нас. Іди собі в черниці. Де твій батько?
Офелія
Удома, принце.
Гамлет
Хай за ним замкнуть двері, щоб він удавав блазня тільки в своїй хаті. Прощайте.
Офелія
О небеса, згляньтесь над ним!
Гамлет
Як ти віддасися, я дам тобі в посаг ось яку напасть: [55] коли б ти навіть була цнотлива, як лід, і чиста, як сніг, однак не втечеш від поговору. Тож іди собі в черниці! Прощай. Але як тобі конче забагнеться заміж, то віддайся за дурня. Бо розумні добре знають, яких страховищ ви з них робите. У черниці! І хутчіше. Прощай.
Офелія
О сили небесні, зціліть його!
Гамлет
І про ваше малювання та підмальовування я чував. І чував чимало. Бог дав вам одне обличчя, а ви робите собі інше. Ходите то вихилясом, то наче пава, і сокочете манірно, і божі створіння неподобно прозиваєте, і свою розпусність видаєте за наївність. Іди собі, з мене годі. Ви мене й так звели з глузду. Кажу тобі, у нас більш не буде шлюбів. Ті, що вже побралися, хай усі, крім одного, живуть, а інші зостануться при самих

собі. Отже, в черниці!(Виходить)
Офелія
О, що за дух знеміг! Меч, розум, мова —
Солдата, вченого і царедворця;
Надія й цвіт прекрасної держави,
Шляхетності свічадо і взірець,
З якого приклад брали,— все пропало!
А я, нужденніша за всіх жінок,
Що упивалась медом клятв його,
Дивлюсь, як цей величний, гордий розум,
Мов дзвін розколотий, задеренчав;
Як незрівнянний молодості образ
Розбивсь об безум. Горе, я від плачу
Не сліпну! Що я бачила, що бачу!
Входять король і Полоній.
Король
Кохання? Ні, не в тім його недуга;
В його словах хоча й замало складу,
Але нема й безумства. Щось та зріє
В його душі, пригніченій журбою.
Зродитись може в ньому і таке,
Чого боятись слід. Про всяк випадок
Я рішення поквапного дійшов,
А саме: в Англію хай їде він
Данину недоплачену справляти,
І, може, море, та нові країни,
Та зміна вражень витиснуть йому
Те, що в душі сидить, над чим б'ючись
Думки змінили і його самого
До невпізнання. Як вам наша думка?
[56]
Полоній
Це буде добре. Я, проте, гадаю,
Почин і джерело нудьги тієї
В відтрученім коханні.

(До Офелії)
Що там, дочко?
Не переказуй, що казав принц Гамлет:
Ми чули все. Чиніть, ласкавий пане,
Як воля ваша. Та, як згодні ви,
Хай по виставі королева-мати
Попросить сина їй повісти смуток,
Відверто поговорить з ним. А я,
Коли дозволите, краєчком вуха
Піймаю все. Як їй не пощастить,
Шліть в Англію його або замкніть,
Де радить мудрість вам.
Король
Хай так. Негоже,
Що шал вельможних ходить без сторожі.
Виходять.

СЦЕНА 2
Зала в замку.
Входять Гамлет і три актори.
Гамлет
Проказуйте монолог, будь ласка, так, як я вам показував, легко й невимушено, а не горлайте, як часто ви, актори, робите. Бо тоді краще вже хай мої вірші виголосить оповісник на майдані. Не пиляйте повітря руками — отак. Легше, легше. Адже в потоці, в бурі, сказати б: у самому смерчі монологу вам треба знайти міру й дотримуватися її, щоб надати йому плавності. Ох, мені душу вивертає, коли я слухаю, як дебелий кеп у перуці шматує той сердешний монолог так, щоб аж вуха позакладало стоячій публіці, яка нічого не тямить, крім нерозбірливих пантомім та вереску. Випарити б різками отакого лобуря, що пнеться перевершити самого Термаганта, переіродити Ірода. Уникайте, будь ласка, цього.
1-й актор
Будьте певні, ваша честь.
Гамлет
Але дивіться, щоб не вийшло надто мляво. Покладайтесь на здоровий

глузд. Погоджуйте жест зі словом і слово з жестом. Особливо пильнуйте, щоб не переступати меж натуральності. Адже всяка надмірність перечить мистецтву гри, що й раніш і тепер мала й має на меті держати дзеркало перед природою,[57] показувати чесноті її власне лице, гидоті — її справжній образ і кожному віку й стану — їхній вигляд і відбиток. Якщо тут переборщити чи, навпаки, недодати, то невігласа це розвеселить, але розумного засмутить. А судження одного такого має для вас переважити думку решти глядачів. Ох, траплялися мені актори,— і я бачив їхню гру і чув їм хвалу, та ще й високу,— що ні голосом, ні ходою не нагадували, прости господи, ні християн, ні язичників, ні будь-кого іншого. Вони ходили, мов на ходулях, і ревли, мов бугаї, так що я вже дивувався, який це партач-поденник природи їх змайстрував. Надто вже потворними зображували вони людей.

1-й актор

Сподіваюсь, принце, що ми вже дечого такого позбулись.

Гамлет

То позбудьтеся й решти! А ті, що грають комічні ролі, хай кажуть не більше, ніж їм написано. Адже дехто з них сміється лише для того, щоб найдурніші серед глядачів і собі реготали за ним. А тим часом якийсь важливий епізод вистави проходить повз їхню увагу. Гидке видовище і свідчить про вельми вбогу амбіцію того блазня, що таке витіває. Ну, йдіть, приготуйтесь.

Актори виходять.

Входять Полоній, Розенкранц і Гільденстерн.

Ну що, мій пане? Чи король бажає послухати цю виставу?

Полоній

І королева теж, і то зараз же.

Гамлет

Звеліть акторам поквапитись.

Полоній виходить.

А ви, двоє, чи не помогли б їх поквапити?

Розенкранц і Гільденстерн

Аякже, принце.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.

Гамлет

Горацію!
Входить Горацію.
Горацію
Я тут, до ваших послуг.
Гамлет
Мій друже, ти правдивіший за всіх,
Кого мені пізнати випадало.
Горацію
Мій принце!
Гамлет
То не лестощі, о ні.
Якого з тебе ждать мені пожитку,
[58]
Коли тебе годує й одяга
Єдиний статок — добрий гумор твій?
Пощо лестити злидарю? Нехай
Язик медвяний лиже чванькуватість,
Коліно гнуче гне свої суглоби,
Щоб запобігти ласки. Чуєш, друже?
Відколи вільна в виборі своєму
И розважлива душа моя, відтоді
Ти є її обранцем. Ти страждаєш,
Проте страждань твоїх ніхто не бачить.
Приймаєш ти дари й удари долі
Із вдячністю. Блаженний той, у кого
У згоді розум і гаряче серце,
Хто дудкою покірною не стане
В устах у вередливої Фортуни.
О, хто не в рабстві в пристрасті своєї?
Вкажи — й того носитиму я в серці,
Назавжди він заволодіє ним,
Так, як і ти. Та годі вже про це.
Сей вечір буде королю вистава;
Одна в ній сцена смерть мойого батька
Відтворить так, як я тобі повів.

Як гратимуть її, ти, будь ласкав,
Мойого дядька, мов меткий ловець,
Пильнуй; якщо з глибин його душі
Не зрине на поверхню гріх тяжкий,
То, значить, нам являвся сам диявол
І в мене помисли брудні, мов кузня
Вулканова. Слідкуй і примічай.
Я теж уп'юсь йому в лице очима;
Що бачили, ми потім порівняєм
І дійдем висновку.
Горацio
Гаразд, мій принце.
Якщо ж вину свою він приховає,
Неначе злодій,— я плачу за кражу.
Гамлет
Вони вже йдуть на виставу. Я мушу знов прикинутися божевільним.
Сідай.
Датський марш. Сурми і литаври.
Входять король, королева, Полоній, Офелія, Розенкранц, Гільденстерн та інші придворні в супроводі варти, що несе смолоскипи.
Король
Як ся має наш небіж Гамлет?
[59]
Гамлет
Чудово, їй-богу, живлюсь, як той хамелеон: їм повітря, начинене обіцянками. Навіть каплуна так не відгодовують.
Король
Ця відповідь недоладна, Гамлете. Вона мене не стосується, Гамлете.
Гамлет
А мене й поготів.
(До Полонія)
Добродію, ви, чув я, колись грали в університеті?
Полоній
Грав, ласкавий принце, і мав славу доброго актора.
Гамлет

І кого ж ви грали?

Полоній

Юлія Цезаря. Мене вбивали в Капітолії. Брут мене убивав.

Гамлет

Брутальне діло — вбити таке капітальне теля... Актори готові?

Розенкранц

Так, принце, ждуть лиш знаку від вас.

Королева

Ходи сюди, мій сину, сядь край мене.

Гамлет

Ні, ласкава пані, тут є сильніший магніт.

Полоній

(до короля) Еге-ге! Чуєте?

Гамлет

Панно, можна мені лягти вам на коліна?

(Лягає до ніг Офелії)

Офелія

Ні, принце.

Гамлет

Я хотів сказати: головою вам на коліна?

Офелія

Можна, принце.

Гамлет

Ви гадаєте, я мав на увазі щось негоже?

Офелія

Нічого я не гадаю, принце.

Гамлет

Чудова думка — лягти між дівочих ніг.

Офелія

Що ви сказали, принце?

Гамлет

Нічого.

Офелія

Вам весело, принце?

Гамлет

Кому, мені?
Офелія
Вам, принце.
Гамлет
О боже, та задля вас я ладен бути фіглярем. Що людині робити, як не веселитися. Он, гляньте, яка радісна моя мати, хоч минуло хіба дві години, як умер мій батько.
[60]
Офелія
Ні, тому вже двічі два місяці.
Гамлет
Так давно? Ну, коли так, то хай дідько ходить у чорному, а я буду в соболях. Господи! Два місяці як умер — і ще не забули? То можна сподіватися, що пам'ять про велику людину переживе її аж на півроку. Але, мати божа, краще б їй будувати церкви, а то поглине її забуття, мов того коника-стрибунця, якому епітафія "Плач без кінця, забуто стрибунця!".
Сурми. Починається пантоміма. Входять обнявшись два актори — король і. королева. Вона стає навколішки, виявляючи йому свою відданість. Він підводить її і схиляє їй голову на плече. Потім лягає серед квітів і засинає. Вона залишає його. Незабаром входить отруйник, знімає з нього корону, цілує її, вливає у вуха королю отруту й виходить. Повертається королева, бачить мертвого короля й жестами зображує розпач. Отруйник, у супроводі двох чи трьох осіб, увіходить знову, вдаючи, що поділяє її горе. Труп виносять. Отруйник спокушає королеву дарами. Вона якийсь час ніби обурюється, але врешті приймає його залицяння. Виходять.
Офелія
Що це значить, принце?
Гамлет
Ет, це підступне лиходійство, що значить — потаємний злочин.
Офелія
Може, це нам показали зміст п'єси?
Входить Пролог.
Гамлет

Дізнаємось від цього молодця. Актори не вміють берегти таємницю й усе розплещуть.
Офелія
Він розкаже, що нам показали?
Гамлет
Еге, і що ви йому покажете. Не соромтесь показати, а він не посоромиться розказати.
Офелія
Ви жартун, негідний жартун. Я краще слухатиму п'єсу.
Пролог
І нас, і цю виставу
Вам складено в забаву,
Послухайте ласкаво.
(Виходить)
Гамлет
Це пролог чи напис на каблучці?
Офелія
Це вступ, але короткий.
Гамлет
Як жіноче кохання.
Входять два актори, що зображують короля й королеву.
Актор-король
Вже тридцять раз об'їхав Феб круг сфери
Нептунових глибин, ланів Церери,
[61]
І місяць тридцять по дванадцять раз
Світив огнем позиченим і гас,
Відколи Гіменей з'єднав нам руки,
Аби серця не відали розлуки.
Актор-королева
Хай сонце й місяць тридцять років знов
З небес глядять на палахку любов!
Та горе нам — ти так змарнів з недуги,
Став на здоров'я й сили недолугий,
Що я журюсь. Хай я журюсь сама;

Тобі, мій пане, в тім журби нема.
Бо в жінки страх з любов'ю в повній згоді:
То їх нема, а то їх змірять годі.
Ти знаєш здавна, як кохаю я;
Мій страх великий, як любов моя.
В палкім коханні і пусте жахає.
Хто все бере до серця, той кохає.
Актор-король
Покину, люба, скоро я тебе...
Мене не носить тіло заслабе.
А ти живи на білім світі гоже,
Шановна, люблена; зустрінеш, може
Собі до пари ще...
Актор-королева
Мовчи, ні слова!
Така любов — це зрада вже готова.
Із другим хай господь мене поб'є!
Це лиш для тих, хто першого уб'є.
Гамлет
(убік)
Полин, полин!
Актор-королева
Коли йдемо ми, жони, вдруге в шлюб —
Не другий муж, а ниций зиск нам люб.
Я б ще раз мужа вмерлого убила,
Якби на ложі другого пестила.
Актор-король
Я вірю: серцем ти заприсяглась,
Та добрий намір міниться всякчас.
У пам'яті всі наміри в неволі:
Народженням міцні, диханням кволі.
Зелений плід на дереві висить,-
Достигнувши ж, нетрушений злетить.
Ніхто так зле не платить борг нікому,

Як той, що завинить собі самому;
Клянеться він, коли з жаги пала,-
Жага минула — і клятьба сплила.
І втіха й горе в навіснім буянні —
Руйнівники, до себе невблаганні;
Де більше радощів, там більше й лих;
Всміхнеться плач, і враз заплаче сміх.
Цей світ несталий, тож нема в тім дива,
Що, як талан, така й любов мінлива:
Талан з любов'ю, з таланом любов.
І хто кого веде — на це відмов!
Багатий впав — і друзі геть від нього,
Бідак піднявсь — і друзі край порога.
Любов за таланом біжить свій пруг:
Хто в шані й силі, всякий тому друг,
А хто на друзів покладеться в скруті,
Той зможе тільки ворогів набути.
Але вертаю мову знов на путь:
Бажання й доля в розбраті живуть
І трощать впень найкращу нашу гадку;
Початок — наш, кінець — в руці випадку:
Гадаєш ти не йти більш до вінця,
Та вмре твій муж,— а з ним і думка ця.
Актор-королева
Не дай земля мені плодів, твердь — світла!
Геть втіхи дня, сни ночі з мого житла!
Надію й віру розпач хай потне!
Проказо самоти, врази мене!
Недоля зла, що вічно грозить щастю,
Нехай мій дім і плід поб'є напастю!
Моїй гризоті вік не знать кінця,
Як, повдовівши, стану до вінця!
Гамлет
А що, як вона зламає клятву?
Актор-король

Це клятва клятв. Лиши мене тут, мила;
Втомився я, за день ослабла сила;
Відновить сон її.
(Засинає)
Актор-королева
Спочинь ві сні:
Хай лихо нас мине на довгі дні!
(Виходить)
Гамлет
Пані, чи вам до вподоби вистава?
Королева
Ця жінка, по-моєму, забагато обіцяє.
[63]
Гамлет
О, вона додержить слова.
Король
Ви знаєте зміст? У нім нічого образливого?
Гамлет
Ні, ні. Тільки жартують, труять жартома. Ні словечка образливого.
Король
Як зветься п'єса?
Гамлет
"Мишоловка". Чому така назва? Це фігурально. П'єса зображує вбивство, вчинене у Відні. Гонзаго — ім'я герцога, його дружина — Баптіста. Зараз побачите. Мерзенна історія. Та що нам з того? Вашої величності і нас, у кого сумління чисте, це не стосується. Хай ґедзається коростява шкапа, а нам не свербить.
Входить актор — Луціан.
Це такий собі Луціан, небіж королів.
Офелія
З вас добрий хор, принце.
Гамлет
Я міг би говорити за вас і за вашого коханого, коли б мені бачити, як ті ляльки фліртують.
Офелія

Ви гострий, принце, гострий.
Гамлет
Вам довелось би постогнати, щоб затупити моє вістря.
Офелія
Що далі, то гірше.
Гамлет
Хто збирається заміж, має знати, що у подружньому житті саме так і буває. Починай, душогубе! Кинь отак безбожно викривлятись і починай. Ну! "І кряче ворон, кличучи до помсти".
Луціан
Рука тверда, мисль чорна, смертний сік
І слушний час — ніхто не взна повік.
Труйзілля, в північ збиране й закляте,
Троїсто чумлене вогнем Гекати,
Страшною спілкою природи й чар
Згуби життя самому пеклу в дар!
(Вливає отруту в ухо сонному)
Гамлет
Він труїть його в саду, щоб самому посісти трон. Ім'я герцога Гонзаго. Ця повість дійшла до нас, написана добірною італійською мовою. Зараз ви побачите, як убивця-домагається кохання в Гонзагової дружини.
Офелія
Король встає.
Гамлет
Га, злякався холостого пострілу?
Королева
Що з вашою величністю?
[64]
Полоній
Припиніть виставу!
Король
Світла мені! Ходімо геть!
Усі
Світла, світла, світла!
Всі, крім Гамлета й Горація, виходять.

Гамлет
Поранений олень реве і тікає,
Здоровому — все ніпочім.
Один собі спить, поки другий чуває,
І держиться світ наш на тім.
Невже з цим, друже мій, та з лісом пір'я на голові,— якби доля зрадила мене,— та ще з штучними трояндами на черевиках не попав би я в акторську трупу?
Горацio
На півпаю.
Гамлет
На цілий.
Дамоне, друже без химер!
Держава ця була
В руці Юпітера; тепер —
Під копитом... павича.
Горацio
Ви б хоч риму додали.
Гамлет
О любий Горацio, за кожне слово привида дав би по тисячі червінців. Ти завважив?
Горацio
Дуже добре, принце.
Гамлет
Коли мовилось про отруєння?
Горацio
Я все добре бачив.
Гамлет
Ага! Музики, гей! Гей, дударі!
Коли король не тішиться з вистав,
Вони його не тішать, щоб ти знав.
Гей, музики!
Входять знов Розенкранц і Гільденстерн.
Гільденстерн
Ласкавий принце, дозвольте на одне слово.

Гамлет
Хоч і на цілу історію.
Гільденстерн
Король, пане...
Гамлет
Так, пане, що з ним?
Гільденстерн
Пішов у свої покої надзвичайно розстроєний.
Гамлет
Від вина?
Гільденстерн
Ні, пане, скоріш від жовчі.
Гамлет
Ви вчинили б куди мудріше, сповістивши про [55] це лікаря. Бо коли я сам дам йому проносного, то жовч, чого доброго, ще дужче розіллється.
Гільдєнстерн
Ласкавий нринце, будьте послідовнішим і не сахайтеся теми розмови, мов дикий кінь.
Гамлет
Вважайте, що ви вже мене приручили. Говоріть.
Гільдєнстерн
Королева, ваша матінна, превельми засмучена і послала мене до вас.
Гамлет
Радий вас бачити.
Гільдєнстерн
Мій добрий принце, тут ґречність, здається, не до речі. Якщо ви будете ласкаві дати мені відповідь, гідну здорового глузду, Яувиконаю веління вашої матінки. Як ні, то дозвольте мені піти геть і на цім кінчити справу.
Гамлет
Не можу, пане.
Гільдєнстерн
Що не можете, принце?
Гамлет
Дати вам відповідь, гідну здорового глузду. Мій глузд нездужає. Відповім вам, як зможу. Тобто не вам, а матері. Отже, ближче до діла.

Моя мати, кажете...
Розенкранц
Каже, що ваше поводження вельми її вразило й налякало.
Гамлет
О дивний син, що може так дивувати матірі А за материнським ляком нічого не йде назирці? Повідайте.
Розенкранц
Вона бажає порозмовляти з вами в себе в покої, перше ніж ви підете спати.
Гамлет
Нашого послуху вистачить на десять матерів. Які ще у вас справи до нас?
Розенкранц
Мій принце, ви колись любили мене.
Гамлет
(показуючи на свої руки)
Як і тепер, клянусь цими хапугами й злодюгами.
Розенкранц
Ласкавий принце, в чім причина вашої недуги? Ви швидше позбудетеся напасті, звіривши друзям своє горе.
Гамлет
Моє майбутнє таке непевне.
Розенкранц
Чи може це бути, коли сам король підтвердив ваше право на датську корону?
Гамлет
Е, добродію, доки те сонце зійде... жаль, прислів'я трохи підтоптане.
Входять актори з флейтами.
[66]
А, флейти! Дайте-но мені одну.
(До Гільденстерна)
Відійдімо, я хочу сказати вам кілька слів наодинці. Чому ви весь час тримаєтеся з того боку, звідки вітер віє, наче намагаєтеся загнати мене у тенета?
Гільдєнстерн

О принце, моє зухвальство — з відданості вам, а настирливість — із любові до вас.
Гамлет
Щось я цього гаразд не втямлю. Ось вам флейта. Може, заграєте?
Гільдєнстерн
Я не вмію, принце.
Гамлет
Прошу вас.
Гільдєнстерн
Запевняю вас, що я не вмію.
Гамлет
Благаю.
Гільдєнстерн
Я навіть не знаю, куди пальці класти.
Гамлет
Це так само легко" як і брехати. Перебирайте пучками ці дірочки, дміть сюди ротом, і флейта заговорить най-красномовнішою музикою. Гляньте, оце клапани.
Гільдєнстерн
Та я з них не видобуду ніякісінької гармонії. Я тут не митець.
Гамлет
Ну от, ви мене зовсім за ніщо маєте! Ви збираєтесь грати на мені; вам здається, що ви знаєте мої клапани; вам хотілось би витиснути з мене голос моєї таємниці; вам хотілось би видобути з мене всі звуки від найнижчої моєї ноти до найвищої. А оцей невеличкий інструмент, у якому стільки музики і який має такий чудовий голос, ви не годні змусити говорити. Господи! Невже ви гадаєте, що на мені легше грати, ніж на цій дудочці? Зовіть мене яким хочете інструментом: ви зможете хіба що розладнати мене, але не заграти на мені.
Вертається Полоній.
Хай благословить вас господь, пане!
Полоній
Найясніший принце, королева бажає поговорити з вами, і негайно.
Гамлет
Бачите ви он ту хмарку, що так нагадує верблюда?

Полоній
Далебі, чисто як верблюд.
Гамлет
По-моєму, схоже на ласицю.
Полоній
Справді, спина точнісінько як у ласиці.
Гамлет
Або як у кита?[67]
Полоній
Достеменно як у кита.
Гамлет
То я зараз до матері прийду.
(Вбік)
Вони так справді зведуть мене з глузду.
(До Полонія)
Я зараз прийду.
Полоній
Я так і скажу.
Гамлет
Легко сказати "зараз". Лишіть мене, друзі.
Виходять усі, крім Гамлета.
Настала вже пора відьомська ночі,
Зітхають цвинтарі, і пекло дише
Заразою на світ. Тепер я б міг
Напитись крові теплої й такого
Накоїти, що білий день здригнувся б,
Уставши вранці. Тс! Нас кличе мати.
Не зрадь природи, серце, не дозволь
Нероновій душі ввійти в ці груди.
Хай буду я жорстоким — та не звіром,
Хай ранить гостре слово — не кинджал,
Душа і мій язик хай лицемірять.
Хоч як слова покрають серце їй,
З'єднати, душе, з ділом їх не смій!
(Виходить)

СЦЕНА 3

Кімната в замку.

Входять король, Розенкранц та Гільденстерн.

Король

Він нас гнівить, та й небезпечно волю
Його шаленству дати. Приготуйтесь.
Я повноваження вам підпишу,
І в Англію відбуде з вами він.
Наш королівський сан не дозволяє
Терпіти щохвилини біля нас
Риск безуму.

Гільденстерн

Ми вирядимось миттю.
Святий, побожний клопіт — стерегти
Безпеку тих істот, які живуть
Лиш завдяки турботам короля.

[68]

Розенкранц

Адже з підданих кожен-повсякчас
Вживати має розум свій, аби
Себе від лиха берегти; тим паче
Той, на чиїм добробуті лежить
Життя мільйонів; тож кінець державця —
Не просто смерть; ні, наче вир, вона
Втягає всіх. Король — гігантське коло
На височенному шпилі гори.
До величезних спиць його прип'ято
Ще безліч пристроїв. Воно впаде —
І решту всіх також в глибоку прірву
Слідом потягне. Так одвіку всюди:
Король зітхне — застогнуть тяжко люди.

Король

Лаштуйтесь в подорож, прошу, хутчій;
Нам треба це неспутане страхіття
Узяти в пута.

Розенкранц і Гільденстерн
Ми поспішимо.
Розенкранц і Гільденстерн виходять. Входить Полоній.
Полоній
Мій пане, він до матері пішов.
За килимом сховаюсь, щоб підслухать.
Ручуся, що вона його приструнчить.
Та ви сказали, і сказали мудро,
Що син і мати однієї крові;
Отож слід іншому все те почути
І зважити. Прощайте, мій владарю;
Я, поки не спите, про все, що взнаю,
Вам оповім.
Король
Ми вдячні, друже, вам.
Полоній виходить.
Ядучий сморід злочину мого!
На нім прокляття перше й найдревніше —
Прокляття братовбивства! Не молюся,
Хоча душа моя молитви прагне.
Бажання — сильне, гріх — куди сильніший.
Мов спутаний обов'язком подвійним,
Вагаюся, до чого братись перш,
І нехтую те й те. Якби загусла
Вся братня кров на цій руці проклятій,
Невже б забракло в небесах дощу
її омити, щоб була як сніг?
[69]
На що б іще здалося милосердя,
Якби на світі не було гріха?
Хіба в молитві не подвійна влада:
Нас від падіння стерегти, а впалим
Надію дати? Отже, є надія.
Мій гріх минув. Та як же я молитву
Почну? "Прости мені огидне вбивство"?

Не ті слова, бо я ще досі маю
Все те, заради чого я вбивав:
І владу, й королеву, й трон. Чи ж можна
І розгрішитись, і спожити гріх?
На цім продажнім світі золотою
Рукою злочин відхиляє суд
І нечестиво надбаним багатством
Закон купує. Та вгорі не так.
Там не покривиш, там діла твої
Постануть в справжній суті, мусиш сам,
Лице в лице, віч-на-віч із виною,
їх свідчити. Як бути? Що робити?
Покаятись? Все може каяття.
Але ж я навіть каятись не годен!
О муко! Груди, що чорніші смерті!
0 душе, що в міцних тенетах б'єшся,
1 все намарне! Янголи, рятуйте!
Хоч спробуйте! Коліна вперті, гніться;
А ти, залізне серце, стань нарешті
М'яке й податливе, мов немовля!
Ще є надія.
(Відходить у глиб сцени й стає навколішки)
Входить Гамлет.
Гамлет
О слушний час, він саме на молитві.
Уб'ю його. І піде він на небо.
І я помщусь. Розважмо все як слід.
Злочинець батька вбив, а я за це,
Єдиний батьків син, того злочинця
На небо шлю.
Та це винагорода, а не помста.
Зненацька, без причастя, батько згинув,
Увесь в гріхах, як травень у цвіту.
Як стане він перед судом Всевишнім?
Ми, смертні, лиш догадуватись можем —

Йому нелегко там. Хіба помщусь,
Коли під час очищення душі
Убивцю вб'ю, готового в дорогу?
[70]
Ні!
У піхви, меч; на мить страшнішу жди.
Коли уп'ється він, чи буде в гніві,
Чи в кровозмісних втіхах на постелі,
У грі, в блюзнірстві чи за іншим ділом,
Далекий від спасіння,— ось тоді
Убий, щоб і зоглядітись не встиг він,
Щоб душу, кляту й чорну, ніби пекло,
У пекло він поніс... Ба, матір жде.
Твоя молитва смерть лиш відкладе.
(Виходить)
Король
(встаючи)
Слова, що без чуття в далеку путь
Я вирядив, до неба не дійдуть.
(Виходить)

СЦЕНА 4

Кімната королеви.
Входять королева і Полоній.
Полоній
Він зараз прийде. Говоріть відверто.
Скажіть, що в жартах перебрав він міру,
Що тільки ваша милість заслоняє
Його від гніву. Я ж сховаюсь тут.
Не добирайте надто слів, прошу вас.
Гамлет
(за сценою)
Мати-королево!
Королева
Обіцяю, за мене не турбуйтесь. Я чую його ходу. Ховайтеся.

Полоній ховається за килим. Входить Гамлет.

Гамлет

Матусю, в чому річ?

Королева

Ти, сину мій, претяжко скривдив батька.

Гамлет

Ви, мамо, скривдили мойого батька.

Королева

Вгамуйся, досить цих блазенських слів.

Гамлет

Отямтесь, не вживайте грішних слів.

[71]

Королева

Що сталось, Гамлете?

Гамлет

А в чому річ?

Королева

Забули ви, хто я?

Гамлет

Ні, ось вам хрест!

Ви королева, діверю дружина

І —о, бодай не так! — мені ви мати.

Королева

Як так, то хай говорять інші з вами.

Гамлет

Ні, сядьте, сядьте; з місця ані руш,

Аж поки в дзеркалі, що я вам дам,

Себе розглянете й своє нутро.

Королева

Чого ти хочеш? Ти ж не вб'єш мене?

Ґвалт, ґвалт, рятуйте!

Полоній

(за килимом)

Гей, сюди, рятуйте!

Гамлет

(вихоплює меча)
Чи ба! Пацюк! Готовий, закладаюсь.
(Протинає килим)
Полоній
(за килимом)
Мене убито!
Королева
Що ти скоїв, леле!
Гамлет
Не знаю. Там стояв король?
Королева
О, що за навісний, кривавий вчинок!
Гамлет
Він менш лихий, ніж, вбивши короля,
За мужа взяти брата короля.
Королева
Убивши короля?
Гамлет
Так, паніматко, так.
(Піднімає килим і бачить Полонія)
Ти, жалюгідний, необачний дурню!
Прощай! Я цілив вище, ніж поцілив.
Прийми, що суджено тобі, й затям,
Що надто метушитись небезпечно.
Ви ж не ламайте рук. Не треба, сядьте.
Це я зламаю серце вам, якщо
Воно лише з крихкого матер'ялу
І не стужавіло ще так в нечесті,
Що вкрилось панцером проти чуття.
[72]
Королева
Що я вчинила, Що язик твій, сину,
Насмів сичати так?
Гамлет
Такий ваш вчинок,

Що він рум'янець скромності поганить,
Лукавством цноту зве; зриває рожу
З ясного чола чистого кохання
Й кладе тавро. Він обертає шлюбні
Обітниці на клятви картяра;
З обіцянок у вірності довічній
Виймає душу він і залишає
Пусті слова. Стидом палає небо.
Лице землі, засмучене тим вчинком,
Так спохмурніло, мов напередодні
Страшного суду.
Королева
Лихо, що за вчинок?
Слова твої — неначе грім жахний.
Гамлет
Погляньте-бо на цей портрет і цей.
Майстерні тут подоби двох братів.
Яка краса на цім виду, дивіться:
Волоссям Феб; чолом Юпітер сам;
Зір наче в Марса, владний та суворий;
Поставою швидкий Меркурій, щойно
Спустився він на гору небосяжну;
Сполука всіх чеснот в єдинім тілі,
Де кожний бог лишив свою печать,
Щоб світ пізнав достойний образ мужа.
То був ваш чоловік. Сюди погляньте:
Це єсть ваш чоловік; як ржавий колос,
Згубив він і здоровий. Де в вас очі?
Хіба міняють чисту полонину
На пашу у болоті? Де в вас очі?
Не звіть любов'ю це, бо в вашім віці
Шал крові вгамувавсь, примовк, ущух,
Скорився розсуду. А що за розсуд
Зміняв би те на це? Ви живете,
Тож маєте й чуття, але вони

В паралічу. Безумство так не схибить,
Не полонить чуттів настільки, щоб
Не збереглась здорова частка глузду,
Що вбачить тут різницю. Що за біс
Вас, наче в піжмурки, так заморочив?
Адже ні зір, ні дотик ваш, ні слух,
Ні нюх — ні жоден орган почуття,
Коли б він навіть хворий був, не міг би
[73]
В таку оману вас ввести,
О сором, де рум'янець твій? О пекло,
Якщо бунтуєш кості літній ланці,
То молодість палка хай чистоту,
Мов віск, розтопить на своїм огні.
Не сором, що потужний пал змагає.
Коли горить і лід, коли вже й розум
Свашкує хтивості.
Королева
О годі, сину!
Звернув мені ти очі в глиб душі:
У ній тепер я чорні плями бачу,
Яких нічим не вивести.
Гамлет
Як можна
В смердючій, заяложеній постелі,
В розпусті парячись, на купі гною
Милуючись, кохаючись...
Королева
О годі!..
Мені ножем слова ці крають уші.
Замовкни, Гамлете!
Гамлет
Убивця, гад!
Цей раб не варт пилюки, де ступав
Колишній ваш владар. На троні — блазень.

Це злодій кишеньковий, що поцупив
Державу й владу, а саму корону
В кишеню заховав!
Королева
О годі! Цить!
Гамлет
Король в блазенських клаптях...
Входить Привид.
Спаси мене і крилами повий,
Небесне воїнство!
(До Привида)
Чого ти хочеш, Блаженний образе?
Королева
Ой, збожеволів!
Гамлет
Ти млявість сина ганити прийшов,
Що він, марнуючи і час, і запал,
Не виконав ще грізного наказу?
Кажи!
Привид
Лише нагадую. З'явився для того,
Щоб нагострить твій замір затупілий.
[74]
Та глянь на матір: жах її побив.
Стань поруч з нею в боротьбі душевній.
Що слабше тіла, то уява дужча.
Промов до неї, Гамлете.
Гамлет
Що з вами?
Королева
Ой лихо, що з тобою?
Що ти, в порожняву втопивши зір,
Волаєш до безплотного повітря?
З твоїх очей глядить твій дух шалено,
І, ніби військо, збуджене на сполох,

Волосся на тобі, немов живе,
Ворушиться й встає. О любий сину,
Ти божевілля полум'я скропи
Розважністю. Скажи, що бачиш?
Гамлет
Його, його! Який блідий він, гляньте!
Цей образ, смуток цей, до скель прорікши,
Зворушив їх би.
(До Привида)
Не дивись на мене,
Бо ще сумний твій вид мене відверне
Від грізних діл; і зблякне замір мій;
І замість крові сльози я проллю.
Королева
До кого мовиш ти?
Гамлет
Хіба не видно?
Королева
Нічого, ні. Хоч бачу все, що є.
Гамлет
А чули ви що-небудь?
Королева
Тільки нас.
Гамлет
Та гляньте ж, гляньте! Он виходить геть
Як за життя убраний на ніч батько!
Виходить; гляньте, за поріг ступив!
Привид виходить.
Королева
То тільки вигадка твойого мозку,
Безтілий плід душевної гарячки,
Що вдатна на таке.
Гамлет
Он як, гарячки?
Мій пульс, як ваш, стукоче рівномірно,-

Ця музика, що свідчить про здоров'я.
Мої слова — не безум. Накажіть —
І я усе вам ще раз повторю,
А безум би спіткнувсь. Спасіння ради,
[75]
Собі душі єлеєм не мастіть,
Що то не гріх ваш — безум мій волає.
Єлей лише вам виразку затягне,
Тим часом гній залишиться під сподом,
А з ним зараза. Сповідайтесь небу,
Покайтесь в давнім, бійтесь за прийдешнє,
Лиш добрива не сипте під бур'ян,
Що й так буя. Даруйте щиру правду;
Адже в наш вік, роздутий від розпусти,
Повинна правда слугувати кривді,
Вклякати ниць, щоб їй допомогти.
Королева
Мені ти серце розколов навпіл.
Гамлет
Відкиньте гіршу серця половину,
А кращою живіть у чистоті.
Добраніч. Не лягайте в ліжко дядька.
Позичте цноти, як бракує вам.
Полонить нашу душу й розум звичка.
Вона мов біс і янгол водночас:
І злий, і добрий вчинок одягає
У те вбрання, що їм найбільш пасує.
Вдержіться сю ніч, завтра легше буде
Терпіти піст, а там все легше й легше.
Натуру навіть людську звичка мінить,
Приборкує диявола самого
Чи й виганяє геть. Ще раз добраніч;
Коли вас бог простить, то й син попросить
У вас благословення. Що ж до нього,
(показуючи на Полонія)

Я каюсь. Так хотіли небеса,
Щоб я скарав його, а він мене,
Щоб став я в них слугою і бичем.
Про нього я подбаю й відповім
За смерть його як слід. Ще раз добраніч.
Щоб добрим бути, мушу стать лихим.
Зло почалось, а гірше йде за ним.
Міледі, ще одне!
Королева
Що мушу діять?
Гамлет
Лише не те, що я вам щойно радив.
Хай сластолюбець звабить вас на постіль,
Вам щипле щічки, мишкою зове
І хай, поганячи брудним цілунком,
Бридкими пальцями огрібши шию,
З вас витягне признання, що ваш син
[76]
Геть не шалений, а шалено хитрий
І лиш вдає безумство. Хай він знає.
Чи ж королеві, гарній, ніжній, мудрій,
Від жаби, від кота, від кажана
Ховати цю важливу таємницю?
Ні, всупереч розважливості й глузду,
На дах здеріться з кліткою пташок,
Їх випустіть, самі ж, як мавпа в байці,
Заради спроби влізьте в клітку та й
Зламайте карк собі.
Королева
Я радше подих затаю навіки —
Ніж видихну хоч слово, сину мій,
Про те, що ти казав.
Гамлет
Я їду в Англію, ви чули?
Королева

Лихо,
А я й забула. Вирішено так.
Гамлет
Листи уже з печатями, й наказ
В руках у двох моїх товаришів,
Яким я вірю, мов гадюкам підлим.
Вони мені проторять шлях до пастки.
Нехай. Ну й сміху буде, як грабар
На власному підкопі підірветься!
Хоч би там що, а я на лікоть глибше
Під їхню міну вриюсь, хай злетять
До місяця! Хіба не розкіш, щоб
Дві хитрості зіткнулись лоб у лоб?
(Показуючи на Полонія)
Цей чоловік від'їзд мені приспішить,
А тельбухи я звідси відтягну.
Добраніч, матінко. О, цей вельможа
Тепер поважний, скромний, мовчазний.
Хоч за життя був балакун дурний,-
Ну, пане, докінчім, що почали.
Добраніч, матінко.
Виходять: спочатку королева, за нею — Гамлет, волочачи Полонія.
[77]

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА І

Кімната в замку.
Входять король, королева, Розенкранц і Гільденстерн.
Король
Не без причин зітхання ці глибокі.
Відкрийтесь нам: ми маєм знати все.
А де ваш син?
Королева
Лишіть нас на хвилину.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Королю мій, що бачила я сю ніч!
Король
Що, що, Гертрудо? Що там робить Гамлет?
Королева
Шаліє, наче море й ураган,
Коли вони змагаються, хто дужчий.
За килимом йому почувся шелест,
Добув меча і з вигуком "Пацюк!"
У маячні наосліп заколов
Сердешного старого.
Король
Лютий вчинок!
Були б ми там, було б і нам таке.
На волі небезпечний він для всіх:
Для вас самих, для нас, для будь-кого.
Хто ж відповість за це криваве діло?
Вину складуть на нас, бо ми ж і мали б
Тримати на припоні та на оці
Безумця молодого. Ми з любові
Забули зовсім про здоровий глузд,
Соромились, мов хворий, що мовчить
Про виразку погану, поки та
Все тіло не роз'їсть. То де він нині?
Королева
Кудись потяг убитого. Над трупом
Його безумство, наче цятка злота
В руці брудній, засяло чистотою.
Оплакує він гірко вчинок свій.
Король
Ходім, Гертрудо!
Ще сонце гір торкнутися не встигне —
[78]
Він відпливе. А вчинок той лихий
Нам треба спритно і по змозі гідно

Подати й зм'якшити. Гей, Гільденстерне!
Повертаються Розенкранц і Гільденстерн.
Ви, друзі, йдіть, візьміть собі підмогу.
Полонія в нестямі Гамлет вбив
І витяг геть з покоїв королеви.
Знайдіть його і заспокойте. Тіло
Несіть в каплицю. Поспішіть, будь ласка.
Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Ходім, Гертрудо. Наймудріших друзів
Покличмо, розкажімо їм, що сталось
В недобрий час і що рішили ми.
Як вчиним так, то, може, поговір,
Що швидко облітає цілий світ,
Немов ядро гарматне, нас не вразить,
А лиш протне повітря, йдім відсіль!
В моїй душі і страх, і тоскний біль.
Виходять.

СЦЕНА 2

Інша кімната в замку.
Входить Гамлет.
Гамлет
Захований як слід.
Розенкранц І Гільденстерн
(за сценою)
Гамлете! Принце Гамлете!
Гамлет
Цс! Що за галас? Гамлета кому? Ба, це вони.
Входять Розенкранц ! Гільденстерн.
Розенкранц
Скажіть, що ви зробили з трупом?
Гамлет
Змішав з землею — він належить їй.
Розенкранц
Скажіть нам, де він є, щоб ми могли

Його в каплицю віднести.
Гамлет
Не вірте.
[79]
Розенкранц
Не вірити чому?
Гамлет
Що вашу тайну я вмію берегти, а свою ні. На яку ще відповідь може розраховувати губка?
Розенкранц
Ви маєте мене за губку, принце?
Гамлет
Авжеж, за губку, що вбирає королівську ласку, щедроти і зиск від його влади. Такі слуги — найкращий десерт для короля. Він держить їх, мов та мавпа горіхи, за щокою; першими кладе в рот, останніми ковтає. Коли забагнеться того, що ви навбирали, досить вас почавити, і ви знов суха губка.
Розенкранц
Не розумію вас.
Гамлет
Вельми рад. Хитра мова не для дурного вуха.
Розенкранц
Принце, ви б сказали нам, де тіло, і пішли б з нами до короля.
Гамлет
Тіло при королі, та король не при ділі. Бо то таке наш король?
Гільденстерн
Ви сказали на короля "що"?
Гамлет
Ні, він — ніщо. Ведіть мене до нього. Ховайся, лисичко, поки не піймали.
Виходять.

СЦЕНА 3

Інша кімната в замку.
Входить король з почтом
Король

Знайти його і відшукати тіло
Звелів я. Небезпечний він на волі!
Та круто, по закону, з ним не вдієш:
Улюбленець дурної він юрби,
Яка не розумом, очима любить
І важить тільки кару винуватця,
А не вину. Щоб гладко все спливло,
Його від'їзд раптовий має здатись
Розважним рішенням. Так, сильну хворість
Лиш сильні ліки гоять. А інакше
Ніщо вже не поможе.
Входить Розенкранц.
Ну, дізнались?
[80]
Розенкранц
Де мертве тіло сховане, королю,
Не допитались ми.
Король
А де він сам?
Розенкранц
Тут, владарю, під вартою, і волі
Жде вашої.
Король
Хай стане перед нас.
Розенкранц
Гей, Гільденстерне! Принца приведіть.
Входять Гамлет і Гільденстерн.
Король
Ну, Гамлете, а де ж Полоній?
Гамлет
На вечері.
Король
На вечері? Де?
Гамлет
Не там, де він їсть, а де його їдять. Круг нього саме зібралося велемудре

хробацтво, що добре знається на політиці. Черв'як — справжній імператор над усіма їствами й напоями. Ми годуємо худобу, що годує собою нас, а самі годуємось, щоб нагодувати черву. І ситий король, і худий жебрак — тільки різні наїдки, дві страви на той самий стіл. Кінець для всіх один.

Король

На жаль, це так.

Гамлет

Людина може вудити на черв'яка, що їв короля, і поїсти риби, що їла того черв'яка.

Король

Що ти хочеш цим сказати?

Гамлет

Нічого, тільки показати, що й король може відбути подорож по кишках злидаря.

Король

Де Полоній?

Гамлет

На небі. Пошліть туди по нього. А як ваш посланець не знайде його там, пошукайте в іншім місці самі. А коли за місяць ви його таки не знайдете, то вчуєте носом, ідучи по сходах на галерею.

Король

(до придворних)

Підіть пошукайте його там.

Гамлет

Вас він підожде.

Придворні виходять.

Король

Мій Гамлете, для власної безпеки,

Що завдає нам клопоту не менше,

[81]

Ніж "єобачний вчинок твій — жалю,

Тобі годиться вибратись відсіль

Немов на крилах. Тож лаштуйсь в дорогу.

Судно готове, віє добрий вітер,

Супутники твої плисти готові
До Англії.
Гамлет
До Англії?
Король
Так.
Гамлет
Добре.
Король
Ти кажеш так, мов знаєш наші мислі.
Гамлет
Я бачу херувима, що бачить їх. Гаразд, отже, з Англію! Прощайте, люба матінко.
Король
Ти хотів сказати: "коханий батьку".
Гаялет
Ні, мати. Батько й мати — чоловік та жінка, а чоловік та жінка — одна плоть. Тож ви моя мати. Отже, б Англію!
(Виходить)
Король
Рушайте назирці; в дорогу квапте,-
Жадаю я, щоб він відплив до ночі.
Не гайтесь! Все, що справді допоможе,
Я виклав у листі. Спішіть, благаю.
Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Якщо, Англійцю, в тебе я в пошані,-
А надає ваги їй міць моя,
Бо в тебе ще багріє й нині шрам
Від датського меча і нам данину
Ще й досі платиш,— не байдуже приймеш
Наказ наш королівський, що велить,
Як сказано в моїх листах, негайно
Убити Гамлета. Убий його!
Бо він, мов трясця, сушить кров мені.
Зціли мене! Допоки вість про страту

Не дійде звідтіля до вух моїх,
Мені в житті моїм не знати втіх.
(Виходить)
[82]

СЦЕНА 4

Шлях понад морським узбережжям Данії. Входять Фортінбрас, капітані солдати в поході.

Фортінбрас
Вітайте, пане, датського державця.
Скажіть, що Фортінбрас на дозвіл жде
Обіцяний — пройти його землею.
Побачимося там, де домовлялись.
Якщо його величність так жадає,
Ми особисто стрінемося з ним.
Перекажіть це.

Капітан
Слухаюсь, мій пане.

Фортінбрас
Повільним кроком руш!

Фортіибрас із солдатами виходить. Входять Гамлет, Розенкранц, Гільденетерн та інші.

Гамлет
Звідкіль це військо?

Капітан
З норвезької землі.

Гамлет
Куди прямує?

Капітан
На Польщу.

Гамлет
А хто веде?

Капітан
Принц Фортінбрас, племінник короля.

Гамлет

Йдете ви проти усієї Польщі
А чи лише на прикордонні землі?
Капітан
Якщо по правді і без перебільшень,
Йдемо ми здобувати шмат землі,
З якого тільки й користі, що назва.
За п'ять дукатів я не взяв би навіть
Його в оренду. А продати — зиску
Не більше мали б ні вони, ні ми.
Гамлет
Вони його й не стануть боронити.
Капітан
Та ні, там військо вже на нас чекає.
Гамлет
Двох тисяч люду і мішка червінців
Не жалко за таку нікчемну справу?
От де чиряк і миру, і достатку:
В нутро прорветься, й не збагне ніхто,
Від чого смерть... Я щиро вдячний, пане.
Капітан
Хай вам щастить.
(Виходить)
[83]
Розенкранц
Ходім, прошу вас, принце.
Гамлет
Я вмить наздожену. Ідіть вперед.
Виходять усі, крім Гамлета.
Як всі випадки свідчать проти мене,
Підхльостують мою ледачу помсту!
Чи ж то людина, хто найбільшим благом
Вважає їжу й сон? Тварина, й годі.
Творець, який думками наділив нас, —
Що бачить крізь віки, дав не на те
Нам здібності та богорівний розум,

Щоб гнив він у безділлі. Чи тваринне
Тут забуття, чи полохка розважність,
Що без кінця все зважує кінець?
На частку глузду міркування містить
Три частки боягузтва. Я не знаю,
Чому лише тверджу: "Це слід зробити",
Дарма що є причина, воля й сила,
Аби зробити. Прикладів доволі.
Хоч би й це військо (що людей, що грошей),
Цей принц, що має розум і манери
Й чий дух, піднятий дивним честолюбством,
Зухвало кпить з незнаного кінця;
Він смертних виставляє без вагань
На примхи долі, смерть і небезпеку
Заради дірки з бублика. Так, велич
Не в метушні безладній без причини,
А в тім, щоб битись навіть за стеблинку.
Як честь поставлено на кін. У мене
Забито батька, матір у ганьбі,
І серце, й розум збурені до краю,
А я, приспавши їх, дивлюсь байдуже
На тисячі приречених людей,
Що ради вигадки й пустої слави
В могилу йдуть, як в постіль, за наділ,
Де всім цим воякам не розвернутись,
Де навіть і землі навряд чи стане
Полеглих поховати. О, вже час,
Щоб роздум мій чи вбравсь у кров, чи згас!
(Виходить)
[84]

СЦЕНА 5

Ельсінор. Кімната в замку.
Входять королева, Горацїота придворний.
Королева

Я не бажаю з нею розмовляти.
Придворний
Сердешна затялась, цілком безумна;
Дивитись навіть жаль.
Королева
Чого їй треба?
Придворний
Про батька править все; зове ввесь світ
Облудливим; зітхає, б'ється в груди,
І все її дратує. Щось белькоче.
Слова її безглузді, недоладні,
Одначе недоладність їх наводить
На роздуми. Слова ті кожен ловить
І припасовує до власних дум.
То кив, то морг, то жест — по всьому цьому
Насправді віриться, що є в тім зміст,
Хоч невиразний, та тим більш лихий.
Горацio
Прийняти б вам її, бо ще посіє
Непевні здогади в умах зловмисних.
Королева
Введіть її.
Придворний виходить.
(Убік)
Душа моя — вмістилище гріха,
їй доля всюди бачиться лиха.
Нечиста совість кари жде зусюди;
Лиш втопить страх, аж він вже гульк на люди.
Вертається придворний з Офелією.
Офелія
Де володарка Данії прекрасна?
Королева
Чого тобі, Офеліє?
Офелія
(співає)

Чи я милого твого
Нині б не вгадала?
Патериця, бриль прочанський,
На ногах сандалі.
Королева
Голубонько, що значить пісня ця?
Офелія
Що ви сказали? Слухайте, будь ласка.
(Співає)
[85]
Ні, він, пані, вмер, сповив,
Обернувся в прах.
В головах зелений дерен,
Камінь у ногах. Ой, ой!..
Королева
Офеліє...
Офелія
Слухайте, будь ласка.
(Співає)
Мов нагірний сніг, на нім...
Входить король.
Король
Ой леле, тільки гляньте!
Офелія
(співає)
Саван білий-білий;
Квіти, зрошені слізьми,
Не лягли в могилу.
Король
Як ви, мила дитино, живете?
Офелія
Гаразд, хай віддячить вам бог. Кажуть, що сова — дочка пекаря.
Господи, ми знаємо, що ми таке, та не знаємо, чим ми станемо.
Благослови, боже, сісти вам за стіл!
Король

Наздогад про батька.
Офелія
Про це, будь ласка, ні слівця. Але як вас спитають, що воно значить, відмовте так: (співає)
На Валентина я прийду
Із раннього рана,
Глянь, Валентина жде твоя
Обіч твого вікна.
Устав юнак, убравсь будь-як
Та й двері відчиняв;
До себе дівчину впустив,
А жінку проводжав.
Король
Мила Офеліє!
Офелія
Я зараз кінчу. Навіть імені божого всує не згадаю. (Співає)
Як їй прийшлось, не дай господь,
Попалася в біду!
Мужчина всяк на те мастак,
Немає їм стиду.
Казав, як ще до рук не брав,
Що підем під вінець.
[86]
А він відказує:
Була б зі мною не лягла,
Повів би, побий мене грець.
Король
Давно вона така?
Офелія
Сподіваюсь, що все буде гаразд. Треба терпіти. Та як мені не плакати, коли здумаю, що його поклали в землю сиру. Мій брат теж дізнається про це. Спасибі вам за добру пораду. Гей, карету мені! Добраніч, любі пани. Добраніч, панни милі. Добраніч, добраніч.
(Виходить)
Король

Йдіть назирці, глядіть її, прошу вас.
Горацію виходить.
Її журба глибока отруїла,
А джерело отрути — батька смерть.
Біда іде — з собою й ще веде:
Полками сунуть, а не поодинці.
Вмер батько в неї. Незабаром зник
Ваш син, призвідця власного вигнання.
Полонієва смерть вразила люд —
Пліткам і здогадам кінця нема.
Безглуздо ми сховали тишком-нишком
Небіжчика. Офелія нещасна
Перемінилась, розум загубила;
Без нього ми як тіні чи тварини.
Ще й брат її, до всього на додачу,-
Із Франції таємно повернувся.
В собі замкнувся він, живе бідою,
І звідусіль нашіптують йому
Отруйні вигадки про батьків скін.
А що пліткам цим певності бракує,
Підозра розповзеться між людьми
І нас назве злочинцем. Мов картеч,
Несе мені цей шепіт стоголосий
Стократну смерть.
За сценою галас.
Королева
О лихо, що за ґвалт?
Король
Швейцарці де? Хай двері стережуть!
Входить один з придворних.
Що сталося?
Придворний
Рятуйтесь, володарю,
Сам океан, що вийшов з берегів,

Так не крушив би все на суходолі,
Як цей Лаерт з юрбою бунтарів
Сторожу крушить. Чернь його зве паном,
І, ніби щойно світ лише почавсь,
Немає давніх звичаїв, і можна
Казати все, що треба і не треба,
Кричить: "Ми вибрали! Лаерт король!"
Ліс рук, шапок і крики аж до неба:
"Лаерта в королі! Лаерт король!"
За сценою галас.
Королева
Ич, брешуть радісно, згубивши слід.
Ану, назад, брехливі датські пси!
Король
Розбито двері.
Входить Лаерт, за ним — датчани.
Лаерт
Де той король? Панове, вийдіть геть.
Датчани
Пустіть, пустіть!
Лаерт
Лишіть мене, будь ласка.
Датчани
Гаразд, гаразд.
(Виходять за двері)
Лаерт
Спасибі. Двері стережіть. А ти,
Королю підлий, батька поверни!
Королева
Вгамуйся.
Лаерт
Як вгамується тепер
Моєї крові хоч одна краплина,
То я — байстрюк, мій батько — рогоносець,
А матері моєї чисте чоло

Спотворене брудним тавром повії.
Король
Пощо, Лаерте, зняв ти бунт гігантів?
Облиш його, Гертрудо. І не бійся:
Господь — така заслона королям,
Що зрада чорний замір свій здійснити
Безсила майже. Говори, Лаерте.
Чим збурився ти? Облиш його, Гертрудо.
Кажи.
Лаерт
Де батько?
Король
Вмер.
Королева
Не з волі короля.
Лаерт
Як сталось це? Крутійства не стерплю.
[88]
До дідька в пекло вірність і присягу!
Сумління і спасіння боже — к бісу!
Прокляття не боюся, так і знайте.
Що цей, що той світ — все одно мені!
Нехай там що, за батькову погибель
Сповна помщусь.
Король
Ніщо тебе не спинить?
Лаерт
Лиш власна воля. Засоби знайду.
Хай мало їх, та навіть з тим, що є,
Сягну далеко.
Король
Мій Лаерте славний,
Ти хочеш знати правду всю про те,
Як любий батько твій умер? Чи, може,
Немов картяр, що банк увесь зірвав,

А доля інших — то йому марниця,
Ти мститимеш і ворогу і другу?
Лаерт
Лиш ворогам його.
Король
Їх знати хочеш?
Лаерт
А щирим друзям розгорну обійми
І, наче пелікан, їм дам живитись
Мойого серця кров'ю.
Король
От ти й мовив
Як добрий син і як справдешній лицар.
Що я не винен в смерті твого батька,
А смуток мій і щирий, і глибокий,
Для тебе незабаром стане ясно,
Як божий день.
Датчани
(за сценою)
Та пропустіть її.
Лаерт
Що сталось? Що за галас?
Вертається Офелія.
Хай висушить мій мозок гнів страшний!
Хай очі випалять пекучі сльози!
Клянусь, платитиму за безум твій,
Аж поки переважить шалька мсти!
Трояндо, сестро, радосте моя!
Скажи, невже твій розум молодий
Тепер на тому світі, поруч з батьком?
А втім, що є щедріше за любов?
[89]
Услід за тими, хто пішов від нас,
На згадку найдорожче ми шлемо.
Офелія

(співає)
Несли його з непокритим лицем,-
Ой леле, ой леле, ой леле,-
І сльози били в труну дощем.
Прощай, мій голубе!
Лаерт
Була б при тямі ти й волала помсти,-
Так не зворушила б.
Офелія
А ви приспівуйте: "Все далі і далі, все далі і далі..." Ох, як цей приспів до речі! Це про віроломного ключника, що вкрав дочку в хазяїна.
Лаерт
У цім безглузді сила глузду.
Офелія
Ось розмарин, це на згадку. Пам'ятай, любий, пам'ятай. А ось братки, це для дум.
Лаерт
Повчальний урок безуму: щоб думки та пам'ять були в згоді.
Офелія
Ось вам кріп і орлики. Ось рута. А тут трохи для мене. Ще вона прозивається зіллям святої неділеньки. Ох, але вам носити цю руту з іншої причини. А ось стокротка. Дала б вам і фіалок, та вони всі пов'яли, коли вмер мій батько. Кажуть, йому хороше вмиралося...
(Співає)
Веселий мій Робін — вся втіха моя.
Лаерт
Журбі, стражданню, лиху, навіть пеклу
Вона краси й приваби надає.
Офелія
(співає)
Чи вернеться він сюди?
Чи вернеться він сюди?
Ні, ні, він умер,
Біле тіло простер.
Не вернеться, і не жди.

Мов сніг, борода його,
Мов льон, голова його;
Покинув він нас,
Сльози марні — він згас.
Крий боже раба твого.
Крий боже і всі християнські душі. Щасти вам бог!
(Виходить)
Лаерт
Чи бачиш це, о боже?
[90]
Король
Мій Лаерте,
Я стану спільником тобі у тузі,
Як не цураєшся мене. Ходім.
З-між друзів вибери щонаймудріших —
Нехай вони й розсудять нас з тобою.
Як доведуть пряму чи посередню
Причетність нашу до цього убивства,
То ми й короною, й життям, і всім,
Що нам належить, ладні поступитись,
Аби вину загладить. А як ні,
Тоді прошу озброїтись терпінням.
Шукатимемо разом певний шлях,
Щоб вдовольнити мсту.
Лаерт
Хай буде так.
Раптовий скін і потайний погреб,
Без панцера, герба й меча над прахом,
Ні гожих почестей, ні пишних служб —
Волає все, від неба до землі,
Й жадає суду.
Король
Прийде суд; хоч де
Сховайся зло, обух туди впаде.

Будь ласка, йдім.
Виходять.

СЦЕНА 6

Інша кімната в замку.
Входять Горацію та слуги.
Горацію
Хто там зі мною хоче говорити?
Слуга
Моряки, пане; вони кажуть, що в них листи до вас.
Горацію
Хай увійдуть.
Слуга виходить.
Вже й не збагну, з яких ото країв
Мене б вітали... Чи не Гамлет принц?
Входять моряки,
1-й моряк
Хай благословить вас господь, пане.
Горацію
1 тебе також.
[91]
1-й моряк
Авжеж, коли' на те буде його воля. Тут вам лист, пане,— від посла до Англії,-коли ви справді зветесь Гора-ціо, як мені казано,
Горацію
(читає)
"Горацію, коли ти це прочитаєш, поможи цим людям дістатись до короля; у них листи до нього. Не пробули ми й двох діб на морі, як за нами погнався добре озброєний піратський корабель. Побачивши, що нам від нього не втекти, ми змушені були прийняти бій. Вони взяли нас на абордаж, і під час сутички я перескочив до них на корабель, який у ту ж мить відійшов від нашого судна. Так я сам-один опинився в них у полоні. Розбійники виявили до мене милосердя, але вони знали, що роблять — я маю стати їм у пригоді. Доглянь, щоб король одержав мої листи, і поспішай до мене так, як тікав би від смерті. Я маю сказати тобі

кілька таких слів, від яких ти онімієш. Одначе діло має важить так багато, що навіть ці слова для нього надто легкі. Добрі люди, яких я до тебе послав, покажуть тобі дорогу до мене. Розенкранц та Гільденстерн тепер пливуть до Англії. Про них я тобі ще чимало розповім. Твій — як тобі добре відомо — Гамлет".
Ходім, я вам вкажу, куди з листами.
Та поспішіть, щоб вам ще відвезти
Мене до того, хто вам доручив їх.
Виходять.

СЦЕНА 7

Інша кімната в замку.
Входять король і Лаерт.
Король
Тепер ти усвідомив — я не винен;
Прийми й у серце теж мене як друга.
Дізнався ти і впевнився, що той,
Хто батька вбив шляхетного твого,
На мене мірив.
Лаерт
Так. Але скажіть,
Чому не покарали ви законом
Цих злочинів зловмисних і тяжких,
До чого мудрість і обачність ваша
Вас мали б спонукати?
Король
З двох причин,
Можливо, як на тебе, й невагомих,
[92]
Але для мене їх цілком достатньо.
Для королеви син — це все. А я —
На щастя це чи навпаки, не знаю,-
З дружиною своєю так зріднився,
Що, як зорі не рухатись без сфери,
Мені не жить без неї. Ще причина,

Чом я не важусь на прилюдний суд —
Палка любов простолюду до принца.
Люд, приязню йому омивши вади,
Як в джерелі з чарівною водою,
Святиню зробить із його кайданів.
А стріли, що пущу в народну бурю,
Не до мети полинуть, а повернуть,
Аби вразить мене.
Лаерт
Мій батько згинув,
Дійшла до краю розпачу сестра,
Чиї чесноти — о, хвала спізніла! —
Це віку нашого окраса й гордість
Неперевершена. Та помста прийде!
Король
Лаерте, спи спокійно і не думай,
Що розум наш настільки притупився,
Аби вважати грізну небезпеку
За жарт легкий. Ось почекай лишень.
Твій батько другом був мені. Та й я
Собі не ворог. І цього доволі...
Входить гонець.
Із чим прийшов?
Гонець
Від Гамлета, з листами.
Цей вашій милості, цей королеві.
Король
Від Гамлета? Хто їх приніс?
Гонець
Либонь,
Матроси, пане мій. Я їх не бачив.
Мені дав Клавдіо листи; йому —
Той, хто привіз їх.
Король
Що ж, Лаерте, слухай.

(До гінця)
Лиши нас.
Гонець виходить.
(Читає)
"Великий і могутній! Доводжу до вашого відома, що мене висаджено голого на берег вашого королівства. Завтра я проситиму [93] дозволу стати перед ваші світлі очі і тоді, Попередньо заручившись вашою ласкою, оповім вам про обставини мого несподіваного і незвичайного повернення. Гамлет"
До чого б це? Чи й решта повернулись?
Чи тут якийсь обман, і все не так?
Лаерт
Рука вам знана?
Король
Гамлетова. "Голий"!
Ще й додає в приписці: "сам-один"!
Що скажеш ти на це?
Лаерт
Я спантеличений. Але хай прийде.
Утішу бідне серце хоч би й тим,
Що зможу кинути йому в лице:
"Це злочин твій".
Король
Коли вже так, Лаерте,-
Хоч, власне, як інакше мало б бути? —
Чи згоден слухатись моєї ради?
Лаерт
Аби лише не радили миритись.
Король
Я миру прагну для душі твоєї.
Уникнув Гамлет подорожі. Отже,
Удруге не поїде. Заманю
Його у пастку. Намір мій вже визрів,
І знайде Гамлет неминучу смерть.
Підозри тут не виникне ні в кого;

Не сумніватиметься навіть мати,
Що це лиш випадок.
Лаерт
На раду вашу
Пристану. Тільки виберіть мене
Знаряддям помсти.
Король
Так і випадає.
Про тебе тут позаочі багато
Говорено, і Гамлет чув про хист,
Яким ти сяєш. Тлум твоїх чеснот
У нім не збурив заздрощів таких,
Як ця єдина, що, на погляд мій,
Не вельми вартісна.
Лаерт
Що за чеснота?
Король
На шапці молодості це лиш стрічка,
Хоча й потрібна; одяг легковажний
Не менше молодому до лиця,
Як літньому убори темні й хутра,
Що шани і поваги надають.
[94]
Два місяці тому тут був нормандець;
Французів бачив я в боях чимало —
Все браві вершники. Та цей сміливець
Був справжній чарівник. Він вріс в сідло
І витворяв з конем такі дива,
Немов вони зрослись в одну істоту.
Кентавр, та й годі. І які лишень
Я міг курбети й штуки уявити,-
Все перевершив він.
Лаерт
Отой нормандець?
Король

Нормандець.
Лаерт
Клянусь життям, що це Ламор.
Король
Так, він.
Лаерт
Мені він добре знаний; це-бо й справді
Перлина і краса свого народу.
Король
Отож він щиро вихваляв тебе
І розповів барвистими словами
Про твій майстерний захист, а найпаче
Як володієш ти легким мечем.
Ото було б видовище, сказав,
Якби знайшлася рівня. Бо французи
Втрачають спритність, натиск, окомір
В борні з тобою. Похвала його
Так роз'ятрила Гамлетову заздрість,
Що марить він лише одним бажанням —
Зустрітися з тобою у двобої.
А з цього, друже...
Лаерт
Що, королю, з цього?
Король
Чи справді ти любив, Лаерте, батька?
Чи ти, неначе горя тиха тінь,
Лиш образ без душі?
Лаерт
До чого це?
Король
Не думаю, що не любив ти батька;
Та знаю, що любов є витвір часу,
І бачу я на досвіді своєму,
Що час остуджує її багаття.
В самому полум'ї любові тліє

Щось мовби гніт, що чадом пломінь гасить.
Повік однаким не бува ніщо.
Все має межі. їх досягши, гине
У власнім надмірі. Коли ти хочеш,
[95]
То й.мусиш, доки хочеш. Наше "хочу"
Мінливе. В нього стільки гальм і вад,
Як є'на світі випадків і слів.
Із часом "мушу" стане мов зітхання:
Розважить горе, та вкоротить вік.
Вернімось до того, що нас болить.
Принц прибуває; чим ти доведеш,
Що ти не словом — ділом батьків син?
Лаерт
Йому горлянку в церкві перетну.
Король
Для вбивці навіть храм не порятунок,
А помсті меж нема. Проте, Лаерте,
Як прагнеш ти її, замкнись удома.
Вернувшись, взнає принц, що й ти вернувсь.
А я звелю, щоб хист твій вихваляли
І славу, що зажив ти від француза,
Подвійним вкрили блиском. А по всьому,
Вас звівши, поб'ємося об заклад.
Він, легковірний, щирий, необачний,
Мечів не оглядатиме. Тож вільно,
Сливе що без шахрайства, ти візьми
Меч незатуплений та й штихом влучним
Помстись за батька.
Лаерт
Так я і вчиню;
Ще й дечим помащу свого меча.
У знахаря купив я масть одну,
Таку смертельну, що вмочи в ній ніж
І лиш вдряпни, то вже й найкращі ліки

Із трав, які лиш можна відшукати,
Не порятують, як ввійшла у кров
Хоч крапля трути. Вістря заразивши,
Мені вже досить Гамлета черкнути,
Щоб він помер.
Король
Розважмо все як слід:
Коли і як найкраще нам здійснити
Наш задум. Як спіткає нас невдача,
Як в нашім ділі знати буде пальці,
То годі й пробувати. Треба мати
Щось інше про запас — якусь заміну,
Що виручила б нас. Ану, зміркуймо.
За тебе ми поставимо заклад...
Знайшов:
Коли розпалитесь ви в поєдинку
(Завзятіше для цього нападай)
[96]
І він попросить пити, в мене буде
На ту потребу келих. Хай пригубить,
І хоч твоєї трути він минув би,
Ми дійдемо свого. Ба, що за гомін?
Входить королева.
Королева
За горем горе так і йде слідком.
Сестра, Лаерте, ваша утопилась.
Лаерт
Втопилась? Як це? Де?
Королева
Там, де верба нависла над струмком,
Купаючи у плесі віти сиві.
Сплела вінки химерні — кропиву,
Жовтець, стокротки і зозулинець,
Що грубі пастухи йменують бридко,
Стидні дівчата ж звуть мертвецьким пальцем.

Тоді на гілку злізла почепити
Свої вінки; зрадливий сук зломивсь,
І всі ті зела, та й вона сама
Упали в бистрину. Її одіння,
Роздувшись, бідну понесло, як мавку.
Пливла і без ладу співала щось,
Не тямлячи біди, мов та істота,
Що в цій стихії виросла й живе.
Та довго це тривати не могло:
Дівочі шати, у воді набряклі,
Втягли сердешну з співом на устах
В багнисту смерть.
Лаерт
О лихо! Утопилась?
Королева
Втопилась, утопилась.
Лаерт
Тобі, Офеліє, води задосить,
Я сльози стримаю. О ні, несила!
Такі вже ми: природа верх бере
Над соромом. Ось виллю сльози й з ними —
Жіночу слабкість. Прощавайте. Я
Огненними словами спалахнув би,
Та сльози гасять їх.
(Виходить)
Король
Ходім, Гертрудо.
Насилу вгамував я в ньому лють!
Тепер боюсь, що знову закипить.
Ходім за ним.
Виходять.
[97]

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Цвинтар.

Входять два гробокопи з лопатами й мотиками.

1-й гробокоп

Хіба таку можна ховати по-християнськи, що самовільно шукає собі спасіння?

2-й гробокоп

Кажу тобі, можна. Не мудруй і мерщій копай їй могилу. Слідчий уже рядив і присудив ховати її по-християнськи.

1-й гробокоп

Як же воно так? Хіба вона втопилась, обороняючись?

2-й гробокоп

Та вже так присуджено.

1-й гробокоп

Тут без "самонападу" не обійтися. Бо ж у цьому вся суть. Коли я топлюся навмисне, то це — чин. А чин має три частини: причину, чин і кончину. А з цього виходить, що вона втопилася навмисне.

2-й гробокоп

Слухай-но, шановний гробарю...

1-й гробокоп

Дай договорити. Ось тобі вода, от. А ось людина, от. Коли людина іде до води й топиться, то, хоч-не-хоч, а вона йде, затям це собі. А як вода приходить до неї і топить її, то вона не топиться, а тоне. А з цього виходить, що хто в своїй смерті не завинив, той і життя собі не вкоротив.

2-й гробокоп

Воно так по закону?

1-й гробокоп

Атож. По закону про дізнання.

2-й гробокоп

Хочеш правду знати? Не була б вона вельможна пані, то й не ховали б її по-християнськи, ще й серед християн.

1-й гробокоп

Тим-то й ба. Прикро, та й дуже, що теє панство має на цім світі більше прав топитись та вішатись, ніж прості християни. Дай-но мені лопату.

Нема панства стародавнішого за садівників, землекопів та гробарів. Бо їхнє ремество — з самого Адама.

2-й гробокоп

А він хіба ж був пан?

1-й гробокоп

Таж він перший у світі озброївся заліззям.

[98]

2-й гробокоп

Ніякої зброї в нього не було.

1-й гробокоп

Ба, ти хто, поганин, чи що? А як ти тямиш святе письмо? У святому письмі мовиться: "Адам копав". Чим би він копав без заліза? Я тобі загадаю ще одну загадку. Як не вгадаєш, то хутчій сповідайся і...

2-й гробокоп

Іди ти...

1-й гробокоп

Хто будує міцніше за муляра, корабельника чи тесляра?

2-й гробокоп

Той, що ставить шибениці. Бо його будівля переживе тисячу пожильців.

1-й гробокоп

Красно сказано, далебі. Шибениця добра річ, але для кого вона добра? Для того, хто чинить зле. А ти зле вчинив, сказавши, що шибениця міцніша за церкву. А звідси виходить, що шибениця тобі добра. Спробуй-но ще раз.

2-й гробокоп

Хто будує міцніше за муляра, корабельника чи тесляра?

1-й гробокоп

Ну, скажи та й ходи здоров.

2-й гробокоп

А от і скажу.

1-й гробокоп

Ну-бо?

2-й гробокоп

Їй-богу, не знаю.

Входять здаля Гамлет і Горацio.

1-й гробокоп
Годі, не суши собі голови, бо як ти осла не бий, а він швидше не побіжить. А коли тобі ще раз загадають отаке, відкажи: "Гробокоп". Хата, що він збудує, дотягне до страшного суду. Ну, рипнись-но до шинку та розжийсь мені кварту.
2-й гробокоп виходить.
(Копає й співає)
Коли я змолоду кохав,
То я кохав душею
І втіхи — ох! — більшої — ох! — не знав,
Аніж — ох! — любитись з нею.
Гамлет
Чи цей чоловік не відчуває, що робить, коли співає, копаючи могилу?
Горацio
Звичка виробила в ньому нечутливість.
Гамлет
Мабуть, що так. Тільки ненатруджена рука зберігає чутливість.
[99]
1-й гробокоп
(співає)
А старість гульк, підстерегла,
Вхопила в пазур лютий
І в край далекий завезла,
Звідкіль не повернути.
(Викидає череп)
Гамлет
Цей череп мав колись язик і міг співати, а той мугир жбурляє його, мовби то щелепа Каїнова, найпершого вбивці! А може, ця голова належала якомусь розумникові, а тепер цей йолоп вартий більш за нього. Може, той розумник міг обкрутити круг пальця самого господа бога? Могло ж таке бути?
Горацio
Могло, мій принце.
Гамлет
А може, це голова ґречного придворця, що казав: "Добридень,

вельможний пане! Як почуваєтесь, вельможний пане?" Або ж пана Такого-то, що вихваляв панові Такому-то коня, сподіваючись випросити його для себе? Теж можливо?

Горацio

Атож, мій принце.

Гамлет Хай там як, а тепер у цій голові панує пані червa; щелепа відпала, а по тім'ю цокає лопата гробокопа. Чудове перетворення, якби ми здатні були його спостерігати від початку до кінця. Чи варт було плекати ці кості, коли вони врешті тільки й годяться на те, щоб ними грати в паці? Аж мої кості ломить на думку про це.

1-й гробокоп

(співає)

Мотика й заступ, глибше рий,
Ще й саван треба ткати;
Ох! — в труні міцній, в землі сирій
Готова гостю хата.

(Викидає ще один череп)

Гамлет

От ще один. Ну чого б йому не бути черепом якого-небудь правника? Де ж його каверзи тепер, хитрощі, висновки, викрути та виверти? Як він терпить, щоб той бевзь стукав його в лоб брудною лопатою, і не позове його до суду за образу чином? Гм! А може, цей чолов'яга був свого часу перекуп-цем земель, за поміччю всяких запродажних, застав, пень, подвійних забезпек, угод та визискних. Невже в тім зиск його визиск-них, вигода його угод, що безцінний його черепок востаннє набили землею? Хіба всі ті його забезпеки, навіть подвійні, забезпечили йому хоч такий шмат землі, що його пара найдовших купчих покриє? Купа всіх його грамот на землю навряд чи й [100] уміститься в такому приміщенні. То, може, хоч власникові трохи більше відмірять?

Горацio

Анітрохи, принце.

Гамлет

Адже пергамент роблять з баранячої шкури і?

Горацio

Авжеж, принце, та ще з телячої.

Гамлет
То значить, барани й телята ті, що вважають пергамент якоюсь гарантією. А поговорю-но з цим чоловіком. Чия це могила,гей?
1-й гробокоп
Моя, пане.
(Співає)
Ох! — в труні міцній, в землі сирій
Готова гостю хата.
Гамлет
По-моєму, таки твоя, бо ти в ній крутишся.
1-й гробокоп
Ви як не крутіться круг неї, а все вона не ваша. А мене хоч і скрутило, та однак вона моя.
Гамлет
Крути, та не перекрути; як же вона твоя, коли вона на мертвого, а не на живого? Ти, бачу, чистий крутій.
1-й гробокоп
Крутня — для живих, пане. Вона й вас може обкрутити.
Гамлет
На якого чоловіка ти копаєш?
1-й гробокоп
Ні на якого, пане.
Гамлет
То на яку жінку?
1-й гробокоп
Теж ні на яку.
Гамлет
Кого ж тут поховають?
1-й гробокоп
Те, що було жінкою, пане. Але, царство їй небесне, вона померла.
Гамлет
Ач, як цей пройдисвіт за слова чіпляється! З ним треба розмовляти обачно, а то двозначність погубить душі наші. їй-богу, Горацію, три роки я вже помічаю: наш вік став такий прудкий, що мужик раз у раз носаком ступає на п'яти Царедворцю, та все на мозолі... А давно ти людям ями

копаєш?
1-й гробокоп
Почав я це того дня, коли покійний король наш 1 амлет поборов Фортінбраса.
Гамлет
А коли це було?
1-й гробокоп
Хіба самі не знаєте? Кожен дурень зна. Того ж таки дня народився молодий Гамлет. Той, що з'їхав ниньки з глузду і що його відіслали в Англію.
[101]
Гамлет
А чому його відіслали в Англію?
1-й гробокоп
А тому, що з'їхав з глузду. Там його вправлять. А як і не вправлять, невелике лихо.
Гамлет
Чому?
1-й гробокоп
Там того й не помітять. Там усі безглузді, як і він.
Гамлет
Як же він збожеволів?
1-й гробокоп
Дуже дивно, кажуть.
Гамлет
Як так дивно?
1-й гробокоп
А так, що стратив розум.
Гамлет
На якому грунті?
1-й гробокоп
На нашому, на датському. Я тридцять літ і підмайстром, і цеховим у ньому копаюсь.
Гамлет
Скільки часу пролежить людина в землі, доки згниє?

1-й гробокоп
Як не згниє ще перед смертю,— нам тепер що день божий трапляються такі пранцюваті мерці, що ледве дотягують до похорону,— то пролежить вісім чи й дев'ять років. Чинбар, той вам протягне і всіх дев'ять.
Гамлет
Чому ж той довше?
1-й гробокоп
Того, пане, що його ремесло так вичиняє йому шкуру, що вона довгий час не пропускає воду. Адже вода найбільший ворог вашого брата мерця. Ось вам ще один череп. Він пролежав у землі двадцять і три роки.
Гамлет
А чий він?
1-й гробокоп
Одного навіженого сучого сина. Чий, як ви гадаєте?
Гамлет
Не знаю.
1-й гробокоп
Чума на голову навіженому жартунові! Раз він був вилив мені на тім'я пляшку рейнського. Оцей череп, пане, належав Йорікові, королівському блазню.
Гамлет
Цей?
1-й гробокоп
Цей самісінький.
Гамлет
Дай подивлюся.
(Бере череп)
Гай-гай, бідний Йоріку! Я знавав його, Горацію. Мастак на невгавні жарти, пречудовий химерник. Тисячу разів носив він мене [102] на горгошах. А тепер як бридко мені це згадати! Аж з душі верне. Ось тут були губи, які я не знаю вже й скільки разів цілував. Де' тепер твої жарти, твої пісеньки, вихори твоїх веселощів, від яких усе застілля лягало з реготу? Ніяк тепер поглузувати з свого власного скалозубства?

Геть щелепа відпала? Заберись-но в опочивальню до якої-небудь вельможної пані та скажи їй, що, хай кладе вона на себе рум'яна хоч у палець завтовшки, однак скінчиться на такому личкові, як ось у тебе нині; посміши її. Будь ласкав, Горацію, скажи мені одне.

Горацію

Що, принце?

Гамлет

По-твоєму, й Александр Македонський мав такий вигляд у землі?

Горацію

Такий самий.

Гамлет

І так само тхнув? Фе!

(Кладе череп на землю)

Горацію

Авжеж, принце.

Гамлет

На яку ницу потребу можемо ми здатись, Горацію? Чом би не простежити в уяві весь шлях благородного праху Александра, аж поки він стане чопом у барилі?

Горацію

Це надто доскіпливий погляд на речі.

Гамлет

Анітрохи. Треба тільки простежити за ним, нічого не перебільшуючи, і робити правдоподібні припущення. Наприклад, так: Александр умер, Александра поховано, Александр обернувся в прах; прах — це земля; з землі копають глину; чом би тією глиною, на яку він обернувсь, не замазати затичку в барилі пива?

Могутній Цезар вмер і струх на глину,
Що нею в хаті заткнуто шпарину.
Колись на цілий світ нагонив жах,
Тепер латає стіни давній прах.
Нум тихо, бо сюди йде король.

Входять король, королева, Лаерт; вносять труну; священик, почет.

З ним королева, двір. Кого ж ховають?
Та ще й обряд неповний. Видно, той,

Кого несуть, шаленою рукою
Урвав собі життя. Хтось із вельможних.
Сховаймось, подивімося.
(Відходить убік разом з Горацio)
[103]
Лаерт
Ото й увесь обряд?
Гамлет
Це, бач, Лаерт, шляхетний молодик.
Лаерт
Ото й увесь обряд?
Священик
Відправили ми службу, як могли.
Ви ж знаєте, непевна в неї смерть.
Коли б не владне слово короля,
Лежати б їй в несвяченій землі
До судних сурм; не квіти й молитви —
Череп'я й цеглу кидали б на неї.
А їй вінки, як нареченій, дано,
Дівоче клечання, погребний дзвін
І проводи.
Лаерт
І все вже виконано?
Священик
Все, що можна.
Ми б осквернили службу поминальну,
Співавши реквієм, мов над душею,
Що в мирі відійшла.
Лаерт
Спускайте в яму!
Хай з гожого, незайманого тіла
Зростуть фіалки.
(До священика)
Ти ж, безсердий, знай:
Творця возхвалить в янголах сестра,

А ти завиєш в пеклі.
Гамлет
Що? Сестра?
Королева
Прощай, дитино! Квітці — квіти.
(Розкидаючи квіти)
Гадала я тебе за сином мати.
Жадала я, моя прегарна доню,
Сама тобі квітчати шлюбне ліжко,
А не труну.
Лаерт
Тяжке, безмірне горе
Нехай впаде на голову трикляту,
Що так злочинно в тебе відняла
Високий розум! Ще не сипте землю,
Сестру обняти дайте ще хоч раз.
(Стрибає в могилу)
Тепер засипте і живого й мертву,
Громадьте гору в цій рівнині, вищу
Над Пеліон і над чоло високе
Олімпа синього.
[104]
Гамлет
(підходить ближче)
Хто той, чий смуток
Такий глибокий, а слова печалі
Такі гіркі, що вражені світила,
Зачувши їх, спиняють рух свій вічний?
Я — Гамлет датський.
(Стрибає в могилу)
Лаерт
В пекло забирайся!
Гамлет
Негоже молишся.
(Бореться з ним)

Будь ласка, пальці геть з мойого горла.
Дарма, що я не запальний, мов порох,
Але в мені є щось таке страшне,
Чого боятись слід. Ану, геть руки!
Король
Гей, розніміть їх.
Королева
Гамлете, мій сину!
Усі
Панове!
Горацію
Принце мій, прошу, вгамуйтесь.
Придворні розводять їх, і вони виходять з могили.
Гамлет
Ні, ладен з ним я битися за це,
Аж доки не склеплю повік назавжди.
Королева
Але за що?
Гамлет
Офелію любив я.
Я так її любив, що й сорок тисяч
Братів, з'єднавши всю свою любов,
Мою не здужали б. На що ти здатен
Для неї?
Король
Він, Лаерте, божевільний.
Королева
Заради бога, не дражніть його.
Гамлет
До ста бісів! Кажи, на що ти здатен?
На плач? На бій? На голод? На страждання?
Чи пити оцет? З'їсти крокодила?
Я теж. Прийшов ти скиглити сюди?
Мені на встид ускочити в могилу?
Живцем себе похоронить? Я теж.

Базікаєш про гори? Хай навернуть
На нас мільйони десятин, щоб насип
Сягав верхів'ям до самого сонця,
Щоб за бородавку здалася Осса!
[105]
Гей ні, хоч просторікуєш ти красно,
Я можу ще красніш.
Королева
Це чистий безум;
З годину помордує так його,
А потім тихий, наче та голубка,
Що вивела свої пташата любі,
Його повиє спокій.
Гамлет
В чому річ?
Звідкіль у вас ненависть ця до мене?
Я завжди вас любив. Ну, та дарма.
Нехай вергає гори Геркулес,
Нявчати буде кіт, брехати — пес.
(Виходить)
Король
Горацію, пильнуй його, будь ласка.
Горацію виходить.
(До Лаерта)
Терпи й розмову не забудь вчорашню.
Ми справі хід дамо. Гертрудо люба,
Хай сина вашого оточить догляд.
Живий надгробок на могилі стане;
Година миру прийде і до нас;
Чекати нам уже недовгий час.
Виходять.

СЦЕНА 2

Кімната в замку.
Входять Гамлет і Горацію.

Гамлет
Оце й усе. Тепер дозволь про інше.
Ти всі обставини запам'ятав?
Горацio
Запам'ятав, аякже!
Гамлет
Я в серці відчував якусь борню,
Що не давала спать мені. Здавалось,
Я в дибах, мов бунтар, лежу. І раптом...
Хвала поспішності, бо ця поспішність
Стає в пригоді часом нам, коли
Глибокий задум гине. Це доводить,
Що провидіння справу довершає,
Хай хоч які в нас наміри.
[106]
Горацio
Це так.
Гамлет
Виходжу я з каюти
В морськім плащі наопаш. В темноті
Навпомацки шукаю їх. Знаходжу.
Намацую пакунок, з ним вертаюсь
До себе. Страх забуде всі манери.
Зухвало розпечатав я листа
Його величності і прочитав —
О підлість королівська! — повеління,
В якім так красномовно говорилось
Про Данії та Англії безпеку,
Якій загрожує моя особа,
Що по прочитанні, без зволікань,
Не нагостривши навіть і сокири,
Вмить голову мені стяли б.
Горацio
Невже?
Гамлет

Ось те послання. Прочитаєш потім.
Чи хочеш знати, що вчинив я далі?
Горацію
О, так, звичайно.
Гамлет
Опутаний підлотою так нагло,
Не встиг я й стямитися — голова
Сама взялась до діла. Я придумав
Нове послання. Сів, переписав.
Колись я сам, як і вельможі наші,
Вважав краснопис за негожу річ
І намагавсь забути цю науку.
А тут вона мені в пригоді й стала.
Чи хочеш знати, що я написав?
Горацію
Так, любий принце.
Гамлет
Прохання щире датського державця:
Понеже нам Англієць вірний данник,
Понеже має приязнь двох держав
Цвісти, мов пальми цвіт, понеже миром,
Його убравши у вінок з пшениці,
Скріпити прагнем дружбу двох держав
(І сила ще "понеже" красномовних),
Хай, це послання наше прочитавши,
Без довгих чи коротких міркувань
Він посланців піддасть негайній страті,
Без покаяння навіть.
Горацію
А печать?
[107]
Гамлет
Ба, навіть в цьому небо помогло.
Була у мене батькова печатка,
Взірець печаті датської держави.

Я склав свій лист, як той, і підписав,
Печать притиснув і поклав на місце,
Мов немовля, що підмінили ельфи.
На другий день був бій морський, про решту
Вже знаєш ти.
Горацio
То Гільденстерн і Розенкранц пливуть
Назустріч смерті.
Гамлет
Їх везе ретельність.
Вони мені сумління не гнітять;
В чужі-бо справи втрутились ці двоє.
Нікчемам небезпечно потикатись
Між два розлючені, меткі мечі
Противників могутніх.
Горацio
Ну й король!
Гамлет
Скажи, хіба не в тім моя повинність —
Тому, хто батька вбив, спаплюжив матір,
Надію вкрав, що виберуть мене
На трон, і, врешті, на моє життя
Підступно важив,— чи не справедливо
Цією ось рукою заплатити?
Чи не прокляття дати тій чумі
Згубити нас усіх?
Горацio
Він скоро з Англії почує сам,
Чим закінчилось те, що він задумав.
Гамлет
Так, скоро вже; а дотИ — ще мій час;
Життя ж людське — сказати "раз", не довше.
Горацio, мене смутить одне,-
Що я з Лаертом міру перебрав.
В моїй біді, як в дзеркалі, відбилась

Його біда. З ним помиритись треба.
Та він занадто хизувався горем
І тим мене роз'ятрив.
Горацio
Хтось іде.
Входить Озрік.
Озрік
Вітаю вашу милість з поверненням до Данії.
Гамлет
Уклінно дякую.
(Стиха, до Горацio)
Ти знаєш цього жевжика?
[108]
Горацio
(стиха, до Гамлета)
Ні, принце мій.
Гамлет
(стиха, до Горацio)
Твоє в тім спасіння, бо знати його — велика вада. В нього багато земель, ще й родючих. Досить тобі мати вдосталь худоби, і ясла твої, навіть якщо ти сам худобина, конче стоятимуть за королівським столом. Він просто балакун, але, як я сказав, має силу землі, і це багатство його трохи забруднило.
Озрік
Дорогий принце, коли б ваша милість були не так зайняті, я б розповів вам дещо від імені його величності.
Гамлет
Я сприйму ваше "дещо" з усією пильністю, на яку здатний мій розум. А капелюх носіть там, куди його призначено,— на голові.
Озрік
Дякую вашій милості, тут дуже жарко,
Гамлет
Та що ви, дуже холодно, вітер з півночі.
Озрік
Справді, ясний принце, досить холодно.

Гамлет

А як на мене і на мою статуру, таки душно і жарко.

Озрік

Надзвичайно, ваша милість. Так душно, аж... уже й не знаю як. Але, ясний принце, його величність веліли мені ознаймити вас, що вони поставили великий заклад на вашу милість. Річ у тім...

Гамлет

Будьте ласкаві, не забувайте...

(Змушує його надягти капелюха)

Озрік

Ні, слово честі, ласкавий принце, мені так зручніше, слово честі. До двору, ваша милість, нещодавно повернувся пан Лаерт. Це, запевняю вас, справжній дворянин, сповнений найвищих чеснот, із шляхетними манерами і зовнішністю. Власне кажучи, він — справжня карта шляхетності, дороговказ до шляхетної поведінки, континент, на якому зібрані всі чесноти, бажані для дворянина.

Гамлет

Ви анітрохи не зіпсували його портрета, хоча, гадаю, опис та перелік усіх його чеснот спантеличив би вашу пам'ять. Вона сплутала б лік і заблудилася б у лабіринті тих чеснот, серед яких він так вправно прокладає свій курс. Однак, віддаючи йому належне, додам, що вважаю його людиною великої душі й такої рідкісної та шляхетної вдачі, що, коли говорити правду, другого такого можна побачити лише в дзеркалі. А той, хто спробував би його наслідувати, зміг би стати хіба що його тінню.

[109]

Озрік

Ваше судження про нього несхибне.

Гамлет

Але до чого це все? Навіщо ми змальовуємо цього пана незграбними, недостойними його словами?

Озрік

Про що ви, принце?

Горацio

Невже ви не розумієте власної мови, коли нею розмовляє інший? Гай-

гай, добродію, треба розуміти.
Гамлет
Що означає ваша згадка про цього дворянина?
Озрік
Лаерта?
Горацio
(стиха, до Гамлета)
В його гамані вже порожньо. Всі золоті слова вже витрачені.
Гамлет
Його.
Озрік
Мені відомо, що для вас не таємниця...
Гамлет
Хотілось би мені, щоб вам було це відомо. А втім, слово честі, коли вам і відомо, мені мало з того втіхи. Отже?
Озрік
Для вас не таємниця, якою досконалістю славиться пан Лаерт.
Гамлет
Не важусь підтвердити це, бо не пробував порівнювати себе з ним. Пізнати кого-небудь можна лише, пізнаючи самого себе.
Озрік
Я маю на увазі, принце, його зброю. Такий іде поголос, що в мистецтві володіти нею він незрівнянний.
Гамлет
Яку ж він воліє зброю?
Озрік
Легкий меч і кинджал.
Гамлет
Це вже два види зброї. Далі?
Озрік
Король заклався на шість берберійських коней, проти чого він заставив, як мені відомо, шість французьких мечів та кинджалів, з усім справунком, як-от пояси, портупеї та інше. Троє з тих шор, слово честі, вельми витонченого смаку, чудово добрані до руків'їв, надзвичайно гарно оздоблені. Майстерна робота.

Гамлет
Що ви називаєте шорами?
Горацio
(стиха, до Гамлета)
Так я й знав, що нам доведеться заглянути в коментарі.
Озрік
Шори, ваша милість, це портупеї.
[110]
Гамлет
Це слово скоріше пасувало б до гармат, якби ми носили їх при боці. А доти я волів би називати їх портупеями. Отже, шестеро берберійських коней проти шести французьких мечів з усією справою, в тім числі трьох шор майстерної роботи. Це французький заклад проти датського. Про що ж той заклад, чи то пак по-вашому, застава?
Озрік
Король, ваша милість, заклався, що на дванадцять випадів між вами й ним він не випередить вас більше як на три удари. Він ставить дванадцять проти дев'яти; змагання можна було б улаштувати негайно, в разі б ваша милість зболили погодитись на відповідь.
Гамлет
А якщо я відповім "ні"?
Озрік
Я маю на увазі, ласкавий принце, вашу згоду на участь вашої особи в змаганні.
Гамлет
Я чекатиму в цій залі. З дозволу його величності, це мій час для прогулянок. Хай принесуть мечі, і якщо той пан бажає, а король не передумав, то я виграю для нього цей заклад, якщо зможу. А якщо ні, то здобуду тільки ганьбу та зайві удари.
Озрік
Так і переказати?
Гамлет
Перекажіть суть, прикрасивши її, звісно, на ваш смак.
Озрік
До ваших неоціненних послуг.

Гамлет
Взаємно, взаємно.
Озрік виходить.
Добре, що хоч він сам їх так високо оцінив, бо ні в кого язик не повернувся б таке сказати.
Горацio
Молоко ще на губах не обсохло.
Гамлет
Він, мабуть, і перед маминою цицькою розшаркувався, перше ніж поссати. Отак він і його спільники, що їх, знаю, полюбляє наш пустий вік, перейняли тільки тон та манери часу. Серед справжніх людей ці шелихвости — мов шумовиння на доброму пиві: дмухни на нього, і бульбашки луснуть.
Входить вельможа.
Вельможа
Принце, його величність передавав вам свої вітання через молодого Озріка, і той переказав, що ви його ждете в цій залі. Король послав мене узнати, чи ви будете ласкаві змагатися з Лаертом, чи волієте це відкласти.
[111]
Гамлет
Я твердий у своїх намірах, а вони збіглися з бажанням короля. Коли він жадає, то я готовий; тепер чи згодом, аби лиш я був у такій змозі, як тепер.
Вельможа
Король, королева й двір зараз надійдуть.
Гамлет
Я радий.
Вельможа
Королева бажає, щоб ви перед змаганням ґречно обійшлися з Лаертом.
Гамлет
Порада в неї добра.
Вельможа виходить.
Горацio
Ви програєте заклад.

Гамлет
Я іншої думки. Відколи він поїхав у Францію, я постійно вправлявся. Отже, перевага на моєму боці. Але тобі й не уявити, як мені важко.тут, на серці... Ет, не біда.
Горацio
Ні, любий мій принце...
Гамлет
Це просто дурощі. Нібито якесь передчуття, що жінку, може, й збентежило б.
Горацio
Коли ваша душа щось передчуває, послухайтесь її. Я попереджу їхній прихід і скажу, що ви нездужаєте.
Гамлет
Нізащо. Нам не страшні віщування. І горобець не впаде без божої на те волі. Коли станеться тепер, то не згодом; коли не згодом, То тепер. А як не тепер, то, однак, коли-небудь. Головне — приготуватися. Смерть сплачує всі борги. То чи не все одно, коли помирати? Хай буде, що буде.
Входять король, королева, Лаерт, почет, Озрік, слуги з рапірами та інші.
Король
Ходи сюди, мій Гамлете, й візьми Від мене руку цю.
(Кладе Лаертову руку в Гамлетову)
Гамлет
Даруйте, пане. Я образив вас,
Та ви пробачте щиро й благородно.
Присутні знають, чули, певне, й ви,
Що хворістю покарано мене.
Усе, що я вчинив,
Вам вразивши і честь, і почуття,
Перед всіма це безумом зову.
Лаерта скривдив Гамлет? Ні, не Гамлет.
Як Гамлет був сам в розбраті з собою
І, бувши не в собі, Лаерта скривдив,-
Не Гамлетів це вчинок. Він не винен.
А чий це вчинок? Безуму його.

Як так, то серед скривджених сам Гамлет:
Безумство — ворог бідному йому.
На зібранні цім, пане,
Зрікаючись, що мав я намір злий,
Прошу мене простити щиросердо,
Що необачно я стрілу пустив
І брата вразив.
Лаерт
Так, душа прощає,
Хоча вона мене найбільше мала б
До мсти штовхати. Та в питанні честі,
Що осторонь стоїть, я не мирюсь,
Аж поки від бувалих суддів честі
Почую слово та умови миру,
Що не зганьблять моє ім'я. А дотИ
Приймаю вашу приязнь яко приязнь,
Не зраджу я її.
Гамлет
Я радий щиро
Й на братній поєдинок чесно йду.
Подайте меч мені.
Лаерт
Мені також.
Гамлет
Як прикрашають зброю цю оздоби,
Я буду за прикрасу вам, Лаерте.
На тлі мого невміння хай ваш хист
Мов зірка в ночі сяє.
Лаерт
Ви кпите?
Гамлет
Ось вам рука, що ні.
Король
Мечі їм, Озріку. Небоже Гамлет,
Заклад ти знаєш?

Гамлет
Знаю пречудово.
На слабшу сторону заклались ви.
Король
Я не боюсь. Я бачив вас обох:
Він поспритнішав, та дає нам фору.
Лаерт
Цей заважкий. Дозвольте взяти інший.
Гамлет
Цей по мені. Завдовжки рівні всі?
Озрік
Так, ваша милість.
Готуються до змагання.
Король
Поставити на стіл ковші вина.
Як Гамлет влучить вперше, або вдруге,
Чи в третій сутичці удар сквитає,
[113]
На всіх бійницях гримнуть хай з гармат.
За Гамлета король підійме келих,
Перлину в нього вкинувши, дорожчу
Над ту, що королі чотири мали
В короні датській. Дайте чаші нам!
Хай тулумбаси сурмам повістять,
А сурми — всім на чатах гармашам,
Гармати — небу, небеса — землі,
Що п'є король за Гамлета! Почнім же.
Сурми.
А судді хай слідкують пильним оком.
Гамлет
Почнім.
Лаерт
Почнім.
Б'ються.
Гамлет

Раз.

Лаерт

Ні.

Гамлет

Суддя хай скаже.

Озрік

Удар, удар виразний.

Лаерт

Добре. Далі.

Король

Гей, чашу. Гамлете, цей перл — тобі.

Твоє здоров'я.

Фанфари, гарматні постріли за сценою.

Дати принцу келих.

Гамлет

Я ще зітнусь. На час відставте трунок.

Почнім.

Б'ються.

Ще вдар. Визнаєте?

Лаерт

Так, дотик, дотик, згоден я.

Король

Наш син поборе.

Королева

Дихає він важко.

Ось хустка, Гамлете, хоч витри лоб.

Тобі на щастя королева п'є.

Гамлет

Ласкава пані!

Король

Ні, не пий, Гертрудо.

Королева

Мені, мій мужу, хочеться. Пробачте.

[114]

Король

(Убік)
Отруєна ця чаша! Ох, запізно!
Гамлет
Я поки що не вільний пити... зараз.
Королева
Ходи, я втру тобі лице.
Лаерт
Тепер, королю, вдарю вже.
Король
Навряд.
Лаерт
(убік)
Одначе це не в лад з моїм сумлінням.
Гамлет
Почнім, Лаерте, втретє, та не бавтесь.
Будь ласка, випадайте з палом, з серцем.
Не за дитину ж маєте мене.
Лаерт
Гадаєте? Почнім.
Б'ються.
Озрік
Нічого ані в кого.
Лаерт
Тепер держись!
Лаерт ранить Гамлета. Далі в сутичці вони міняються зброєю. Гамлет ранить Лаерта.
Король
Розняти! Розпалились.
Гамлет
Ні, ще.
Королева падає.
Озрік
На поміч королеві, гей!
Горацio
В крові і той, і той. Що вам, мій принце?

Озрік
Що вам, Лаерте?
Лаерт
Попав кулик в свої тенета, Озрік.
Мене вбива моя підступність власна.
Гамлет
Що сталось з королевою?
Король
Зомліла,
Уздрівши кров.
Королева
Ні, це вино, вино!
О Гамлете, отруєно мене.
(Умирає)
Гамлет
О чорне діло! Гей! Замкнути двері!
Це зрада! Зрадник де?
Лаерт падає.
[115]
Лаерт
Тут, Гамлете. Ти, Гамлете, вже вбитий,-
Ніякі в світі ліки не врятують.
В тобі нема життя й на півгодини.
Знаряддя зради он, в твоїй руці,
Нагострене й затруєне. Підлота
Моя на мене вістря повернула.
Глянь, я лежу і більше вже не встану.
Отруту мати випила твоя...
Не можу більш. Король... його вина.
Гамлет
Жало отруєне?
Роби своє, отруто!
(Протинає короля)
Усі
Зрада! Зрада!

Король
Рятуйте, друзі! В мене ж тільки рана!
Гамлет
Ти кровозмісний вінценосний вбивце!
Рушай вслід матері моїй!
Король умирає.
Лаерт
Розплату
Він заслужив. Він зготував отруту.
Простім брат брата, Гамлете шляхетний.
Хай не впаде ні смерть моя на тебе,
Ні батькова, ані твоя на мене.
(Умирає)
Гамлет
Хай небо все простить! Я — за тобою.
Вмираю я, Горацію. Прощай!
Прощай і ти, нещасна королево.
А вам, що зблідли так і тремтите,
Мовчазним глядачам страшного дійства,
Коли б був час (бо смерть, суворий стражник,
Спішить з арештом), я б вам оповів...
Та де вже там... Горацію, вмираю.
Ти житимеш. Скажи про мене правду
Невтаємниченим.
Горацію
О ні, мій принце.
Я швидше римлянин, аніж датчанин.
Ще трохи є вина.
Гамлет
Якщо ти муж,
Кинь келих! Дай! В ім'я небес, віддай!
Горацію, як не розкрити все,
Заплямиться ім'я моє навіки!
Якщо мене в своїм беріг ти серці,

Відстроч своє блаженство ще на час.
Ще подиши на цім жорстокім світі
Й про мене розкажи!
За сценою чути марш і постріли.
Що там за гамір?
Озрік
Звитяжний Фортінбрас вернувсь із Польщі
І віддає ясу послам англійським.
Гамлет
О друже мій Горацію! Вмираю.
Могутня трута дух зборола мій.
Із Англії вістей вже не почую,
Та провіщаю, що на Фортінбраса
Впаде ваш вибір. Голос кволий мій
Йому віддай і поясни також,
Які обставини... а далі — тиша.
(Умирає)
Горацію
Спинилось чесне серце. Спи, мій принце!
Хай сонми янголів твій сон колишуть.
Марш за сценою.
Чому все ближче барабани?
Входять Фортінбрас та англійські посли, з барабанним боєм, прапорами, і почет.
Фортінбрас
Де те видовище?
Горацію
По що прийшли ви?
Якщо по горе й розпач,— ось вони.
Фортінбрас
Кругом сліди різні. О смерть пихата!
Що за бенкет готуєш в вічній тьмі,
Що нагло так родину королівську
Поклала трупом?
1-й посол

Так, страшна картина.
Спізнились наші з Англії вістки.
Не вчують вуха, що почути мали
Про те, що здійснено його наказ,
Що Розенкранц і Гільденстерн вже мертві.
Нам дяка буде з уст чиїх?
Горацio
Не з цих,
Хоч би вони ще й дихали для дяки;
Бо не давав наказу він про страту.
А що припало на кривавий суд —
Вам з Англії, вам із походу в Польщу —
Прибути водночас, то на помості
[117]
Високім покладуть нехай ці трупи,
І світові всьому я оповім,
Як сталося те все. То буде повість
Про люті, нелюдські, криваві вчинки,
Про вбивства темні, про страшні розплати,
Про жертви сили, хитрощів і зради
Й насамкінець про той підступний замір,
Що впав на голови призвідцям. Правду
Скажу про все.
Фортінбрас
Спішім про те почути
І скличмо найповажніших на раду.
А я з жалем прийму належне щастя,-
В цім королівстві є й мої права:
Судьба мені велить їх ознаймити.
Горацio
Про це мені теж випаде сказати,-
З тих уст, чий голос багатьох прихилить.
Та краще враз це довершити, доки
Народ в нестямі; щоб не сталось лиха
Від змов чи бунту.

Фортінбрас
Хай же на поміст,
Як воїна, чотири капітани
Піднімуть Гамлета. Живий він був би
Взірцем монарха. А в останню путь
Стрільба в полках і музика військова
Хай проведуть його.
Виносьте ж трупи, бо картина ця,
В бою доречна, тут не до лиця.
Паліть з гармат!
Жалобний марш. Усі виходять, виносячи трупи, після чого чути грім гармат.
[118]